

Redovisning av regeringsuppdrag avseende utvärdering av teckenspråkutbildning för vissa föräldrar (TUFF)

Skolverket överlämnar härmed den slutliga utvärderingen av teckenspråkutbildning för vissa föräldrar. Enligt regleringsbrevet för verksamhetsår 1998 lyder uppdraget på följande sätt:

Skolverket skall efter samråd med Statens institut för handikappfrågor i skolan före den 1 mars 1998 fastställa en ramkursplan för utbildning i teckenspråk för föräldrar till barn som är beroende av teckenspråk för kommunikation. Skolverket skall även följa och utvärdera utbildningen (jfr förordning 1997:1158). Delredovisning av uppdraget skall göras årligen med början den 1 oktober 1999 och slutligt den 1 oktober 2004. Av redovisningarna skall bl.a. framgå om förändringar behöver göras av bestämmelserna för utbildningen.

Den bifogade rapporten är Skolverkets slutliga utvärdering av TUFF. Utvärderingen är tematiskt disponerad i fyra områden: tillgänglighet, måluppfyllelse, kvalitet och likvärdighet.

I detta missiv ges en kortfattad redovisning av utvärderingen och Skolverkets ställningstagande angående TUFF, vilket i stort sett kretsar kring fyra frågor: föräldrarnas valfrihet, antalet utbildningstimmar (240 timmar), ersättningsbeloppet (75 kr/timme) och ansvaret för utbildningen och dess kvalitet.

1. En kort sammanfattning av utvärderingen och Skolverkets bedömning

Teckenspråksutbildningen för vissa föräldrar i sin nuvarande form kom till stånd år 1998. Utbildningen omfattar sammanlagt 240 timmar som fördelas på 10 kursveckor under fyra år. Dessa år skall, enligt förordningen (1997:1158) om statsbidrag för teckenspråkutbildning för vissa föräldrar, i första hand ges innan barnet nått skolåldern. TUFF föregås av en introduktionsutbildning som landstingen erbjuder. Denna introduktionsutbildning motsvarar ungefär två veckors TUFF-utbildning.

Tuff-utbildningen genomförs, på uppdrag av Specialpedagogiska institutet (SIT), av sex utbildningsanordnare: Västanviks, Härnösands, Örebro, Väddö, Nordiska och

Önnestad folkhögskola. Utbildningsanordnarna har utvecklat egna modeller av TUFF när det gäller förläggning av kursveckorna under året samt antagning till kurserna. En del utbildningsanordnare erbjuder exempelvis tre veckors utbildning per år under bestämda veckor medan andra erbjuder större flexibilitet vid val av utbildningsveckor. Utbildningsanordnarnas upptagningsområden är regionala men framväxten av olika utbildningsmodeller har aktualiserat frågan om föräldrarnas möjlighet till valfrihet.

Utvärderingen visar att tillgängligheten till TUFF varierar mellan regioner och utbildningsanordnare samt är beroende av föräldrarnas olika förutsättningar. Särskilt problematiskt är tillgängligheten för vissa grupper, till exempel invandrarföräldrar. Invandrarföräldrarna är underrepresenterade i utbildningen och kraven på sekretess avseende vilka föräldrar som deltagit i landstingens introduktionsutbildning försvårar för utbildningsanordnarna att få kännedom om och orsaker till dessa föräldrars underrepresentation i utbildningen. En del utbildningsanordnare har ordnat särskild verksamhet för invandrare.

Resultaten från intervjuerna visar att det är svårt att uppnå ramkursplanens uppnåendemål och förordningens övergripande syfte med utbildningen. Den främsta orsaken till detta är det begränsade antalet utbildningstimmar, 240 timmar. Ytterligare en orsak är fragmentiseringen av kursveckorna.

Trots att det finns svårigheter med att nå utbildningens mål visar utvärderingen att utbildningen har utvecklats positivt och den överlag har bra kvalitet. Viktigt är dock att påpeka att det finns kvalitetsskillnader mellan utbildningsanordnarna. En del utbildningsanordnare är mer uppskattade av föräldrar i de frågor som påverkar utbildningens kvalitet, t.ex. planering, undervisning, kursinnehåll och upplägg, individualisering samt uppföljning och utvärdering av kurser medan andra utbildningsanordnare inte får ett lika positivt omdöme. Det intressanta är att det finns en viss tendens till att detta mönster överensstämmer med enskilda utbildningsanordnares (TUFF-ansvariga och lärares) inställning till och medvetenhet om utbildningen. De utbildningsanordnare som får ett bättre omdöme arbetar till exempel mer utifrån Skolverkets ramkursplan för teckenspråkutbildning. Dessutom diskuteras kursplanens strävansmål och uppnåendemål inom lärarkåren på dessa skolor. Man har också diskuterat och på ett mer medvetet sätt arbetat fram en lokal arbetsplan. De utbildningsanordnare som är något mindre uppskattade arbetar i mycket liten utsträckning utifrån Skolverkets ramkursplan och deras lokala planer är sällan särskilt välutvecklade. Medvetenhet, inställning och planering av utbildningen påverkar utbildningens kvalitet, vilket framkommer i föräldraenkäten. Dessa kvalitetsskillnader väcker frågan om de utbildningar som genomförs av de sex utbildningsanordnarna är likvärdiga. Det finns risk för att så inte är fallet. Därmed kan Skolverket konstatera att det behövs större utvecklingsbenägenhet av utbildningen hos en del av utbildningsanordnarna.

2. Skolverkets ställningstaganden

Det skall enligt uppdraget framgå om förändringar av bestämmelserna för utbildningen behöver göras. Skolverket bedömer att det finns problem som är förknippade med dagens bestämmelser om TUFF, framförallt inom fyra områden; föräldrarnas valmöjlighet, antal utbildningstimmar, ersättningsbeloppet samt ansvaret för TUFF och dess utveckling.

2.1 Ökad valfrihet

I 9 § förordningen 1997:1158 föreskrivs att utbildningsanordnarnas upptagningsområdena skall vara regionala och att endast en anordnare skall ha hela landet som upptagningsområde. Framväxten av olika utbildningsmodeller har dock aktualiserat frågan om föräldrarnas möjlighet till valfrihet. I utvärderingen framgår det att en stor del av föräldrarna (46 %) skulle vilja ha möjlighet att välja utbildningsanordnare. Skolverket föreslå därför att valfriheten för föräldrarna ökar och att de får större möjlighet att välja utbildningsanordnare.

2.2 Antalet utbildningstimmar

Skolverket bedömer att de 240 timmar, som ges för teckenspråkutbildning, behöver utökas för att målen för utbildningen skall kunna nås. En förälder resonerar i en bifogad skrivelse till föräldraenkäten på följande sätt:

Till sist detta med antalet timmar, det är alldeles för lite med endast 240 timmar. Vilken person lär sig att tala ett språk till fullo på enbart dessa timmar? Alla språk är levande och utvecklas hela tiden.

Citatet är belysande. Alla inblandade parter – TUFF-ansvariga, lärare och föräldrar – är helt överens om att 240 timmar är för lite. Lärares bedömning av föräldrarnas måluppfyllelse är inte uppmuntrande och intervjumaterialet visar klart att de flesta lärare anser att många föräldrar inte kan nå målen efter 240 timmar. En oro som finns hos intervjuade föräldrar är att de inte kan kommunicera med sina barn efter att de deltagit i alla 240 timmarna.

Antalet timmar innebär även andra problem. Många föräldrar anser till exempel att de måste spara timmar så att de kan genomföra kursen när barnet blir äldre. När barnet börjar skolan utvecklas barnets språk snabbt och när barnet blir äldre, t ex under tonårstiden, ställs även helt andra krav på hur och vad som kommuniceras. Föräldrarnas vilja att spara timmar skapar även planeringsproblem för utbildningsanordnarna. Det innebär vidare att det blir långa uppehåll mellan kurser vilket får till följd att mycket tid går åt till repetition och att utbildningen går långsamt framåt. En del föräldrar som genomfört kurser samlat och intensivt har en annan och mer positiv upplevelse.

Man kan till exempel jämföra med grannlandet Norge. I den norska motsvarigheten till TUFF ingår inte bara undervisning i norskt teckenspråk (800 timmar) utan även

orientering i dövas kultur och historia (100 timmar) samt en generell information om att vara förälder till döva/gravt hörselskadade barn (100 timmar). Sammanlagt har en norsk förälder rätt till 1000 timmars utbildning under barnets skolår. Även om den utbildning som landstingen erbjuder före TUFF – c:a 48 timmar – är inräknad omfattar utbildningen i Sverige endast en fjärdedel av de timmar som föräldrar i Norge erbjuds.

Skolverket bedömer det som nödvändigt att antal utbildningstimmar för TUFF ökas. Flera av de problem som ovan nämnts bör kunna lösas genom att utöka tiden. Ett ökat antal timmar kan bidra till att föräldrar vågar genomgå kursen samlat och intensivt under några koncentrerade perioder, vilket ökar måluppfyllelsen. Ytterligare ett förslag är att tillåta större flexibilitet när det gäller utbildningstidens förläggning i förhållande till barnets ålder. I 6 § förordningen anges att Tuff i första hand skall ges innan barnet nått skolålder. Av utvärderingen framgår dock att barn med olika diagnoser kan ha olika behov vid olika åldrar vilket i sin tur påverkar föräldrarnas förutsättningar för utbildningen.

2.3 Ersättningsbeloppet

Enligt den ovan nämnda förordningen finns två olika ersättningsmöjligheter vid deltagande i TUFF. Den ena ersättningen avser förlust av arbetsinkomst eller motsvarande, inkomstersättning, medan den andra avser resor, reseersättning. Inkomstersättningen är 75 kr per timme och har inte förändrats sedan tillkomsten av TUFF 1998. Enligt föräldraenkäten är det 63 procent av de tillfrågade föräldrarna som uppger att de utnyttjar denna finansieringsmöjlighet medan andra antingen tar ut tillfällig föräldrapenning eller semester.

Mer än hälften, 67 procent, av de tillfrågade föräldrarna uppger att deltagandet i TUFF inneburit vissa eller stora ekonomiska problem medan 33 procent av föräldrarna inte upplevt några sådana problem. En del uppger att de förlorar halva inkomsten vid deltagande av TUFF. De föräldrar, som upplevt ekonomiska problem, uppger samtidigt att de prioriterat kurserna. Föräldrars kommunikation och kontakt med sina barn är så viktig att ekonomiska frågor kommer på andra plats. Denna inställning bekräftas i högsta grad i intervjumaterialet.

Visserligen framstår ersättningsfrågan som mindre central än den förra, dvs. antalet utbildningstimmar eftersom föräldrarna lägger mycket stor vikt vid möjligheten att kommunicera med sitt barn. Skolverket bedömer dock att en höjning av dagens inkomstersättning vore rimlig eftersom en högre ersättning underlättar föräldrars möjlighet att delta i utbildningen.

2.4 Ansvar för TUFF och dess utveckling

Utvärderingen visar att det finns kvalitetsskillnader mellan de olika utbildningsanordnarna vilket innebär ett likvärdighetsproblem. Dessutom efterfrågar många ut-

2004-09-29

5 (5)

Dnr 2003:1347

bildningsanordnare en tydligare samordning och styrning från uppdragsgivarens sida. Det påpekas även att det finns ett behov av gemensamt utvecklingsarbete så som kompetensutveckling för lärarna, gemensamma diskussioner kring ramkursplanens innebörd och dess mål samt diskussioner kring utbildningens problem och utvecklingsmöjligheter.

Skolverket har enligt förordningen ansvar för uppföljning och utvärdering av TUFF. Skolverket har vidare tillsynsansvar för utbildningen och kommer i sitt inspektionsuppdrag även att inkludera TUFF-utbildningen. Specialpedagogiska institutet, som är uppdragsgivare till de sex utbildningsanordnarna, har enligt samma förordning ansvar för handläggning och kontroll av statsbidragen. En del av det ansvar som kan förknippas med utbildningens kvalitet läggs direkt på utbildningsanordnarna, t.ex. att skapa förutsättningar för lokalt utvecklingsarbete, att erbjuda en teckenspråkmiljö eller att använda kompetenta lärare. Efter fem års erfarenhet är det dock uppenbart att det behövs en samordnings- och utvecklingsinsats för TUFF. Skolverket anser att ett sådant samordnings- och utvecklingsuppdrag ges till Specialpedagogiska institutet.

Slutligen föreslår Skolverket att den pågående statliga utredningen om översyn av teckenspråkets ställning (kommittédirektiv 2003:169) beaktar de frågor och problem som detta missiv och den bifogade utvärderingen uppmärksammat.

I ärendets slutliga handläggning har Leif Davidsson, Ragnar Eliasson, Ann Carlson Ericsson, Lena Fischer, Ann Charlotte Gunnarson samt Ingegärd Hilborn i Skolverkets ledningsgrupp deltagit.

Per Thullberg

Generaldirektör

Staffan Lundh

Avdelningschef

Utredningsavdelningen

En utvärdering
av
Teckenspråkutbildning för vissa föräldrar (TUFF)

Innehåll

Förord	3
1. Inledning.....	4
1.1. Uppdrag och syfte.....	4
1.2 Metod och avgränsningar.....	4
2. Bakgrund	7
2.1 TUFF-reformen	7
2.2 TUFF 1998 - 2004	9
3. De sex utbildningsanordnarna.....	11
3.1 Västanviks folkhögskola.....	11
3.2 Härnösands folkhögskola	12
3.3 Väddö folkhögskola, filialen i Danderyd	13
3.5 Nordiska folkhögskolan, Kungälv	14
3.6 Önnestads folkhögskola.....	15
4. Tillgänglighet.....	16
4.1 Olika modeller för TUFF	16
4.2 Ekonomiska förutsättningar.....	17
4.3 Internat, barntillsyn och syskonutbildning	18
4.4 Andra förutsättningar för TUFF-tillgänglighet.....	19
4.5 Tillgänglighet för vissa grupper.....	19
4.6 Slutsatser.....	20
5. Måluppfyllelse.....	22
5.1 Ramkursplanens mål.....	22
5.2 Lärarnas bedömning.....	23
5.3 Föräldrarnas bedömning.....	25
5.4 Slutsatser.....	29
6. Kvalitet.....	31
6.1 Teckenspråkig miljö.....	31
6.2 Att arbeta utifrån kursplanerna	32
6.3 Undervisningens upplägg och innehåll.....	33
6.4 Lärarnas kompetens.....	38
6.5 Material och läromedel.....	40
6.6 Slutsatser.....	42
7. Sammanfattande analys: likvärdighet.....	43
7.1 Likvärdighet	43
7.1.1 Lika tillgång?	43
7.1.2 Likvärdig utbildning?	44
7.2 Svårigheter att nå målen	45
7.3 Utvecklingsbehov.....	45
Referenser.....	47
Bilagor	48

Förord

Föreliggande rapport är den slutliga utvärderingen av teckenspråkutbildning för föräldrar. Rapporten är en redovisning av ett regeringsuppdrag. Tidigare har Skolverket vid två tillfällen, 2000 och 2003, utvärderat utbildningen och återrapporerat till regeringen.

Denna slutliga utvärdering anlägger ett helhetsperspektiv på utbildningen. Utvärderingen behandlar tillgänglighetsproblematik där olika modeller för antagning, barn-tillsyn, tidpunkt för kurser och ekonomiska frågor diskuteras. Den fokuserar vidare frågor om måluppfyllelse och utbildningens kvalitet. Utbildningsanordnarnas medvetenhet om och inställning till ramkursplanen och lokala planer kartläggs och diskuteras. Den studerar också i vilken grad målen, utifrån lärares och föräldrars perspektiv, uppnås och hur föräldrars bedömningar av olika delar i utbildningen ser ut. Utvärderingen uppmärksammar slutligen de kvalitetsskillnader som förekommer mellan olika utbildningsanordnare och diskuterar vidare vilka myndigheter som har ytterst ansvar för utbildningen. Utvärderingen baseras på enkäter och intervjuer med skolledare, lärare och föräldrar. Olika dokument har också tagit i beaktande.

I den projektgrupp som arbetat med denna utvärdering ingick Madeleine Dahlborg (Skolverket), Lars-Åke Domfors (Örebro universitet), Moa Morin (Skolverket) och Sun-Joon Hwang (projektledare, Skolverket).

Staffan Lundh
Avdelningschef
Utredningsavdelningen

Sun-Joon Hwang
Enhetschef
Enheten för nationell utvärdering

1. Inledning

1.1. Uppdrag och syfte

Statens skolverk fick i regleringsbrevet för budgetåret 1998 följande regeringsuppdrag:

Skolverket skall efter samråd med Statens institut för handikappfrågor i skolan före den 1 mars 1998 fastställa en ramkursplan för utbildning i teckenspråk för föräldrar med barn som är beroende av teckenspråk för kommunikation. Skolverket skall även följa och utvärdera utbildningen (jfr förordningen 1997:1158). Delredovisning av uppdraget skall göras årligen med början den 1 oktober 1999 och slutligen den 1 oktober 2004. Av redovisningen skall bl.a. framgå om förändringar behöver göras av bestämmelserna för utbildningen.¹

Föreliggande rapport redogör för den sammanfattande utvärderingen av TUFF och utgör Skolverkets slutliga redovisning. Skolverket har tidigare avrapporterat två utvärderingar.² Syftet med denna utvärdering är:

- att undersöka och analysera utbildningen ur fyra perspektiv: tillgänglighet, måluppfyllelse, kvalitet samt likvärdighet.
- att belysa TUFF på program-, utbildningsanordnar- och individnivå

Skälet till att utvärderingen fokuserar dessa fyra perspektiv redogörs det för i inledningen av de kapitel som avhandlar dessa perspektiv. Med *programnivå* avses här hur TUFF styrs och regleras nationellt. Till detta hör ramkursplanens och förordningens roll och utformning. På denna analysnivå ingår även Specialpedagogiska institutets (SIT) och Centrala studiestödsnämndens (CSN) uppdrag och roll när det gäller TUFF. På *utbildningsanordnarnivån* studeras bl.a. hur de olika skolorna genomför sitt uppdrag, med vilka förutsättningar, etc. På *individnivå* fokuseras vad TUFF kan innebära ur föräldraperspektiv. De bedömningar som görs i denna utvärdering relateras till de styrdokument som rör TUFF-utbildningen så som förordningen³ och ramkursplanen⁴ samt till propositionen⁵ och dess förarbeten.

1.2 Metod och avgränsningar

Dokumentanalyser. I utvärderingen har Specialpedagogiska institutets (SIT:s) diarieförda material för de två sista kalenderåren granskats och analyserats. I institutets material ingår utbildningsanordnarnas redovisningar för år 2003, deras ansökningar inför TUFF-kurser 2004 samt SIT:s beslut respektive eventuella krav på ansökningarnas förtydligande. I utvärderingen har även dokument från utbildningsanordnarna granskats, t.ex. kursutvärderingar och scheman.

---

¹ Regleringsbrev för budgetåret 1998 avseende Statens skolverk.

² Utvärdering av teckenspråkutbildning för föräldrar (TUFF) 2000 och 2003

³ Förordningen om statsbidrag för teckenspråkutbildning för vissa föräldrar (SFS 1997:1158)

⁴ SKOLFS 2003:19

⁵ Prop. 1996/97:162

Besök. Under våren 2004 har projektgruppen besökt alla utbildningsanordnare varvid lokaler, teknisk utrustning, barntillsynslokaler och internat granskats.

Intervjuer. Projektgruppen har under våren 2004 genomfört 34 intervjuer. Skolledare, ett par lärare samt ett antal föräldrar har intervjuats vid varje utbildningsanordnare. Projektgruppen har även genomfört intervjuer med handläggare vid Specialpedagogiska institutet och CSN. Alla intervjuer har skrivits ut ordagrant.

Enkäter. Samtliga föräldrar (359 personer) som deltagit i en TUFF-kurs under läsåret 2003/2004 har tilldelats en enkät (bilaga 2). Av dessa besvarade 70,2 % enkäten. Ytterligare en enkät (bilaga 3) skickades till föräldrar som valt att inte delta i någon TUFF-kurs det senaste läsåret. I detta sammanhang gjordes en avgränsning till mellersta och södra regionen. I undersökningsgruppen ingick 147 föräldrar varav 39,5 % besvarade enkäten. Även om svarsprocenten är låg kommer resultaten av denna enkät att redovisas för att besvara varför vissa föräldrar inte deltagit i TUFF de senaste terminerna. Innan enkäterna skickades ut testades frågorna på föräldrar som deltagit i TUFF. För båda enkäterna skickades en påminnelse till dem som inte svarat. Den föräldraenkät som i allmänhet refereras till i denna rapport är den som skickades till föräldrar som gått minst en TUFF-vecka läsåret 2003/04. Den andra enkäten, till dem som ej deltagit i TUFF de senaste läsåren, anges särskilt i texten som föräldraenkät II.

Sammanträden och konferenser. Projektgruppen har vid två tillfällen under våren 2004 deltagit vid sammanträden mellan utbildningsanordnarna som SIT sammankallat. Syftet med dessa möten har varit att föra en diskussion kring TUFF-utbildningen. Vid det ena sammanträdet deltog även intresseorganisationerna DHB (Riksförbundet för döva, hörselskadade och språkstörda barn), HRF (Hörselskadades riksförbund), FSDB (Föreningen Sveriges dövblinda) samt SDR (Sveriges dövas riksförbund). Projektgruppen deltog även vid en konferens för lärare och skolledare anordnad av Nordiska folkhögskolan i Kungälv varvid bl.a. uppläggning och genomförande av TUFF diskuterades.

För att avgränsa studien har i första hand läsåret 2003/2004 fokuserats vid föräldrarnas utvärdering av TUFF. Det första skälet till detta är kvantitativt. 506 enkäter har skickats ut till föräldrar, vilket torde vara tillräckligt för att få en bild av föräldrarnas uppfattning om TUFF. Det andra skälet är att under det senaste läsåret genomförts en förändrad uppläggning av TUFF genom en reviderad ramkursplan, en ny mer individualiserad utbildning samt genom nya, mer flexibla och delvis digitala läromedel. Tidigare var TUFF i hög grad styrd av en stegindelning med ett bestämt material för respektive steg. Genom att fokusera på det senaste läsåret var syftet att respondenten skulle tänka enbart på den senaste TUFF-uppläggnings, inte på två olika varianter. Under intervjuer med t.ex. skolledare och lärare har dock ett längre tidsperspektiv än sista läsåret tillämpats.

I denna rapport används beteckningen *teckenspråk*, en förkortning av *svenskt teckenspråk* (SSL=Swedish Sign Language). SSL:s grammatik skiljer sig från svenska språk-

Rapport

Skolverket

2004-09-29
6 (67)
Dnr 2003:1347

kets. Det är viktigt att hålla isär teckenspråk och bruket av enskilda tecken parallellt med talad svenska.

De som undervisar inom TUFF benämns i rapporten *lärare* fast endast ett fåtal har en formell lärarexamen. Enligt TUFF-förordningen används termen *barntillsyn*, inte barnomsorg. *Folkhögskola* förkortas *fhs*.

Resultaten redovisas i allmänhet i typvärden och svarsfördelningen i procent. Vissa medelvärden redovisas dock för föräldrarnas åsikt om undervisningens kvalitet. Dessa värden får dock tolkas med försiktighet eftersom de skalor som ligger till grund är av enklare karaktär än vad som strikt, statistiskt kan krävas.

Rapportens disposition utgörs av sju kapitel. Kapitel två innehåller bakgrunden till TUFF-reformen från år 1998 samt utvecklingen därefter. I kapitel tre beskrivs de sex utbildningsanordnarna som genomför TUFF-uppdraget sedan 1998. Kapitel fyra till sju innehåller redovisningar och analyser av utvärderingens insamlade data med avseende på TUFF:s tillgänglighet, måluppfyllelse, kvalitet och likvärdighet.

2. Bakgrund

2.1 TUFF-reformen

I november 1995 tillsattes en särskild utredning för att utreda frågor kring utbildning i teckenspråk för föräldrar till döva, dövblinda och hörselskadade barn samt till andra barn med motsvarande behov av teckenspråk för kommunikation. I augusti 1996 presenterade utredningen sitt betänkande ”TUFF – Teckenspråksutbildning för föräldrar”⁶ och året därpå överlämnades propositionen ”Utbildning i teckenspråk för vissa föräldrar mm.”⁷ till riksdagen. Efter riksdagsbeslut utfärdades en förordning om statsbidrag för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar (bilaga 4)⁸. Det regelverk som utvecklats angående TUFF är förordningen, ramkursplanen och Centrala studiestödsnämndens föreskrifter och allmänna råd⁹.

Enligt förslaget i propositionen skall utbildningen i teckenspråk för föräldrar indelas i tre delar. Grunden i modellen utgörs av teckenspråksutbildningen för föräldrar utifrån landstingens habiliteringsansvar¹⁰, den så kallade introduktionsutbildningen. Utifrån de förkunskaper denna ger skall därefter TUFF-utbildningen ta vid.¹¹ Utbildningen finansieras av statsbidrag och tidsbegränsas till 240 timmarna fördelade på tio kursveckor. Efter TUFF-utbildningen skall sedan enligt propositionen efterföljande utbildningar möta ytterligare behov. Denna tredje del av föräldrautbildningen ingick inte i propositionens förslagsområde, men man pekade på möjligheter till indirekt statligt stöd inom befintliga system, såsom folkhögskolor mm.

TUFF blev en uppdragsutbildning som förlades till folkhögskolorna i Önnestad, Örebro,¹² Väddö (Danderydsfilialen), Västanvik, Härnösand samt till Nordiska folkhögskolan i Kungälv. År 2004 startade en ny TUFF-verksamhet för föräldrar vid Manillaskolan, specialskola för döva och hörselskadade elever i Stockholm. Eftersom verksamheten är nystartad har den inte utvärderats i denna rapport.

Förordningen om statsbidrag för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar¹³ inleds med en bestämmelse som anger vilka som har rätt till TUFF (bilaga 4). Målgruppen för teckenspråksutbildningen är enligt förordningen föräldrar till barn som för kommunikationen är beroende av teckenspråk. Syftet med TUFF är att ge föräldrarna sådana färdigheter att de på ett funktionellt sätt kan använda teckenspråk i kontakt med sina barn och därmed främja barnets utveckling. I förordningens 2 – 7

---

⁶ SOU 1996:102

⁷ Prop. 1996/97:162

⁸ SFS 1997:1158

⁹ SFS 1997:1158, SKOLFS 2003:19 och CSNFS 1998:7.

¹⁰ Enligt 3 a § i hälso- och sjukvårdslagen SFS 1982:763.

¹¹ SFS 1997:1158, 3 §.

¹² Önnestad fhsk samarbetade de första åren med HADAR, Malmö. Örebro fhsk genomför TUFF i samarbete med Stiftelsen Teckenspråkscentrum (STC).

¹³ SFS 1997:1158.

§§ formuleras *kraven på utbildningen och utbildningsanordnarna*. Utifrån Skolverkets ramkursplan skall en lokal plan fastställas. Förutsättningar skall finnas för lokalt utvecklingsarbete, en teckenspråkig miljö skall erbjudas och kompetenta lärare användas. Internatboende och barntillsyn skall ordnas om TUFF-deltagare har behov av detta. Yngre barns föräldrar skall prioriteras och TUFF skall i första hand ges innan barnet nått skolåldern. Ett riktmärke i förordningen är att de 240 timmarna bör genomföras under fyra år. Förordningens 8 – 15 §§ innehåller bestämmelser om *statsbidragen*. Dessa får utbetalas till internatboende, barntillsyn och till utbildning som anordnas inom ett regionalt upptagningsområde. En riksrekryterande utbildningsanordnare får finnas, vilket enligt förarbetena avser Västanviks fhsk.¹⁴ Specialpedagogiska institutet (SIT) ansvarar för handläggningen av ansökningar om och utbetalningar av statsbidragen till utbildningsanordnarna av TUFF. SIT har rätt att utfärda ytterligare föreskrifter till anordnare av TUFF. *Ersättning till deltagare i TUFF* regleras i förordningens 16 – 23 §§. Resekostnadsersättning lämnas till och från kursen, vilket inte omfattar daglig pendling till TUFF. Förlorad arbetsinkomst eller motsvarande ersätts med 75 kronor för varje timme. CSN handlägger ansökningar och utbetalningar av ersättning för deltagare i TUFF. Övergripande *uppföljning och utvärdering* samt tillsyn ansvarar Skolverket för, samtidigt som anordnare av TUFF också är skyldiga att utvärdera verksamheten (24 – 25 §§). Beslut av SIT och CSN i enlighet med förordningen om TUFF kan inte överklagas, enbart omprövas om föräldern begär det.

Skolverkets ramkursplan för TUFF (bilaga 5)¹⁵ kompletterar TUFF-förordningens syfte med att de barn som avses, är främst döva, hörselskadade eller dövblinda barn. Enligt kursplanens uppnåendemål skall föräldrarna efter avslutad kurs förstå huvudinnehållet i vardagligt teckenspråk och kunna använda det för att beskriva och berätta. Föräldern skall kunna samtala med sitt barn om vardagliga ämnen, ha viss förmåga att anpassa sitt språk efter situationen samt kunna bokstavera och avläsa tydlig bokstavering. Tilltro till den egna språkfärdigheten är det femte uppnåendemålet, i vilket även ingår att våga använda teckenspråk i vardagliga situationer med döva, dövblinda eller hörselskadade.

Flera olika myndigheter har haft ansvar för skilda delar av TUFF. De första åren var Statens institut för handikappfrågor i skolan (SIH) handläggare av bidragstilldelning och utbetalning av statsbidrag till utbildningsanordnarna. Denna uppgift övergick vid en omorganisation till Specialpedagogiska institutet från år 2001. CSN handlägger inkomst- och resekostnadsersättning till föräldrar som går TUFF och en förutsättning för *likvärdighet* och *kvalitet* var att utbildningen skulle bedrivas inom ramen för en gemensam kursplan vilket Skolverket fick i uppgift att ta fram.

---

¹⁴ SOU 1996:102, s 74.

¹⁵ SKOLFS 2003:19.

2.2 TUFF 1998 - 2004

Ett sätt att beskriva omfattningen av TUFF under olika år är CSN-statistik. Tabell 1 visar hur många föräldrar som beviljats TUFF-ersättning från CSN under respektive år, från 1998 till 2004 (första halvåret). En summering av antalet personnummer visar att sammanlagt 504 olika personer beviljats CSN-ersättning under dessa år. Antalet personer för år 2001 och 2002 är något för högt eftersom ett nytt data-system togs i bruk vid CSN vid denna tid vilket inneburit att några stödtagare sannolikt räknades två gånger under denna period. Redovisningen över utbetalade belopp stämmer dock.

Tabell 1 visar att både antalet personer och ersättningen ökade de första åren, för att därefter minska varje år. Enligt föräldraenkäten har två tredjedelar av föräldrarna utnyttjat CSN-ersättning. I vilken utsträckning minskningen i CSN-ärenden de senaste åren beror på att föräldrar i mindre utsträckning utnyttjar CSN-ersättning framgår ej av utvärderingen.

Tabell 1. Statistik över CSN handlagda TUFF-ersättningsärenden från 1998 till 2004 (halvår).

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Antal personer	255	445	428	380	280	257	109
Inkomstersättning, brutto	1 052 550	2 053 800	1 850 775	1 516 350	1 146 375	973 875	314 100
Resekostnadsersättning	177 765	224 898	207 580	207 784	144 493	112 565	33 515
Totalt utbetalt, netto	998 339	1 662 610	1 503 177	1 269 271	946 987	794 307	253 395

Ett annat sätt att beskriva omfattningen av TUFF under olika år är statistiken över genomförda kurser vid utbildningsanordnarna av TUFF. I tabell 2 redovisas totala antalet kursveckor och kursdeltagare för olika utbildningsanordnare sedan starten år 1998. Tabellen visar ungefär samma tendenser som CSN-statistiken. Under de första åren ökade både antalet genomförda TUFF-veckor och totala antalet kursdeltagare, medan det de senaste åren har skett en successiv minskning. Utvecklingen är densamma för de flesta utbildningsanordnare med undantag för Örebro fhsk/STC som från år 2003 visat en uppgång i antalet deltagare. Västanviks fhsk har haft ungefär samma omfattning varje år. Statistiken för första halvåret 2004 pekar mot en eventuell ökning av TUFF:s volym. Om tendensen fortsätter kommer både antalet genomförda kursveckor och antalet kursdeltagare för år 2004 att bli högre än för 2003.

Rapport

2004-09-29
10 (67)
Dnr 2003:1347

Tabell 2. Statistik över totala antalet genomförda kursveckor (kv) och kursdeltagare (kd) hos de olika utbildningsanordnarna från 1998 till 2004 (halvår)

	1998		1999		2000		2001		2002		2003		2004	
	kv	kd	kv	kd	kv	kd	kv	Kd	kv	kd	kv	kd	Kv	Kd
Önnestad fhsk	16	124	36	297	40	261	38	224	35	167	14	83	10	59
Nordiska fhsk	4	43	19	225	28	329	30	385	21	225	16	135	12	107
Örebro fhsk/STC	8	64	30	262	34	297	34	236	28	157	25	172	16	98
Väddö fhsk	6	47	19	187	25	196	20	150	21	123	13	78	9	95
Västanvik fhsk			5	23	9	34	14	31	10	30	11	31	5	13
Härnösand fhsk	10	128	11	175	10	135	10	119	10	103	10	88	10	65
Totalt	44	406	120	1169	146	1252	146	1145	125	805	89	587	62	437

Anm. En förälder kan ha deltagit i och därmed inräknats i flera kursveckor. I Önnestad ingår Hadar, Malmö, t.o.m. 2003.

3. De sex utbildningsanordnarna

3.1 Västanviks folkhögskola

Västanviks folkhögskola, nära Leksand startade som filial till Fornby folkhögskola i Borlänge. Huvudman för skolan är Sveriges Dövas Riksförbund och skolan erbjuder till skillnad från de andra utbildningsanordnarna en unik teckenspråkig miljö. Alla på skolan använder teckenspråk som kommunikation och på skolområdet finns bl.a. SVT-Leksand (f d Dövas TV). Förutom data-, språk-, invandrar- och fritidsledarlinjer erbjuder skolan även tvååriga utbildningar till teckenspråks- och teckenspråkstolk-/dövblindtolk.

Enligt ovannämnda förordning skall TUFF-kurser anordnas på regional basis med utgångspunkt i de upptagningsområden som finns för specialskolorna.¹⁶ Förordningen fastställer dessutom att det skall finnas en utbildningsanordnare med hela landet som upptagningsområde, i enlighet TUFF:s förarbeten blev det Västanviks fhsk. Riksintaget innebär speciella förutsättningar för folkhögskolan när det gäller informationsspridning och antagningen till TUFF-kurserna. Detta sker i allmänhet genom ett nära samarbete med habiliteringen inom den egna regionen medan Västanviks fhsk måste föra kontakter med alla regioner.

Uppläggningsen av TUFF-kurserna sker så att föräldrarna i princip delas in i fasta grupper som följs åt genom samtliga kursveckor. Vissa förändringar kan ske p.g.a. att nya föräldrar tillkommer eller om några får förhinder. Första och sista TUFF-kursen omfattar en vecka, därefter går gruppen två veckor per termin. År 2004 planeras för fyra kurser, varje termin.

Alla teckenspråkslärare på skolan (sex till åtta st.) engageras i TUFF-undervisningen och kurserna genomförs till största del av fast anställda lärare. Ett lärarlag ansvarar för respektive TUFF-vecka, och ansvaret roterar inom kollegiet. Förutom skolans fasta lärare medverkar även andra föreläsare från folkhögskolan med innehåll som t.ex. jämförelse mellan teckenspråk och svenska; att växa upp som döv i ett hörande samhälle.

För kursdeltagarna på Västanviks fhsk erbjuds internat och barn tillsyn på daghemmet på skolområdet som är öppet både för hörande och döva barn. Där finns både döv och hörande personal.

Västanvik fhsk skall enligt överenskommelse med SIT genomföra TUFF-kurser för föräldrar med barn med språkstörning. Denna verksamhet har hittills haft mycket liten omfattning. En planerad kursvecka under vårterminen 2004 fick ställas in.

---

¹⁶ SFS 1997:1198, 9 §.

3.2 Härnösands folkhögskola

Härnösand folkhögskola har ett brett kunnande kring funktionshinder och utvecklar ett pedagogiskt resurscentrum i handikappfrågor. Skolan har bl.a. fått den nya Equality-certifieringen för tillgänglighet. Huvudman är Svenska Missionsförbundet och skolans utbildningar fördelar sig på de tre huvudområdena; allmänna kurser, musik och teckenspråk. Inom teckenspråk ingår förutom TUFF skolans fyraåriga teckenspråkstolk-/dövblindtolkutbildningar.

Innan TUFF etablerades genomfördes den s.k. Norrlandsmodellen,¹⁷ ett treårigt projekt (1995-1998) som finansierades av folkhögskolan, landstingets hörselvård, CSN (TU-stöd)¹⁸ samt med projektmedel från Utbildningsdepartementet. Det speciella med modellen var samverkan mellan regionala intressenter och en samordning med utbildning i teckenspråk för syskon. Denna samverkan har efter projekt-tiden fortsatt.

Till TUFF-kurser vid Härnösands fhsk inbjuds föräldrar från norra regionen, dvs. från Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. Landstinget i Västernorrlands län har dessutom upphandlat introduktionsutbildningen av Härnösands fhsk. De övriga landstingen genomför introduktionsutbildningen inom sin egen verksamhet men det finns tankar inom andra landsting att följa Västernorrlands exempel.

På Härnösands fhsk delas TUFF-deltagarna upp i fasta grupper som följs åt genom samtliga kursveckor. Vissa förändringar kan dock ske, en förälder som inte kan fortsätta med "sin" grupp erbjuds t ex att komma till samma TUFF-vecka vid nästa tillfälle den ges. Alla föräldrar erbjuds två TUFF-veckor i anslutning till vårterminens slut och en under höstterminslovet. För utbildningsanordnaren innebär sommarkurserna att det under två veckor ges ett stort antal kursveckor till grupper som kommit olika långt.

Av de fem döva teckenspråklärarna är fyra fast anställda och en vikarie. Alla arbetar med de olika teckenspråk- och tolkkurser som förekommer på folkhögskolan, t.ex. TUFF, teckenspråkstolklinjen och uppdragsutbildningar. En av lärarna är huvudansvarig för planering och schemaläggning av TUFF och varje föräldragrupp har en särskild lärare som följer gruppen under alla TUFF-veckorna. Under de intensiva sommarkurserna anställs efter behov någon eller några extra teckenspråklärare.

På Härnösands fhsk ges TUFF i internatform och samordnas med syskonundervisningen på Kristinaskolan (specialskolan för döva och hörselskadade elever i norra Sverige). Barntillsyn för fritids- och förskolebarn ordnas på folkhögskolan med tillfälligt anställd personal. Denna rekrytering görs i första hand bland teckenspråkiga döva personer med utbildning för förskole- och fritidshemsverksamhet.

---

¹⁷ Se SOU 1996:102, s. 29.

¹⁸ Försöksverksamhet med studiesocialt stöd vid vissa kurser i teckenspråk för föräldrar.

3.3 Väddö folkhögskola, filialen i Danderyd

Huvudman för Väddö folkhögskola är Stiftelsen Väddö och Södertörns folkhögskolor. Tidigare var Stockholms läns landsting huvudman. En av skolans profilutbildningar är en tvåårig hälsopedagogiska linje. TUFF och skolans teckenspråkstolk-/dövblindtolklinjerna fanns t.o.m. vårterminen 2004 på Väddös Danderydsfilial, men flyttas fr.o.m. höstterminen 2004 till Södertörns fhsk. Under flera år har TUFF-kurser genomförts i Uppsala för att underlätta för de föräldrar som har längre pendlingsavstånd i den delen av regionen.

Från och med budgetåret 1992/93 fram till TUFF infördes fanns det vid skolan en försöksverksamhet med koncentrerad teckenspråksutbildning, det så kallade Solbackenprojektet.¹⁹ Denna undervisning erbjöds föräldrar från hela landet. Deltagarna i denna verksamhet fick slutföra sin påbörjade utbildning när TUFF infördes.

Till TUFF på Danderydsfilialen inbjuds föräldrar från östra regionen, dvs. från Stockholms, Uppsalas och Gotlands län. På folkhögskolan erbjuds ett antal TUFF-veckor varje termin. Ett system med fast gruppstillhörighet tillämpas inte utan föräldrarna får välja de veckor som passar dem. En gruppindelning i A, B, C, sker respektive vecka utifrån lärarnas bedömning av föräldrarnas teckenspråksfärdighet.

På Väddö fhsk är det i första hand tre lärare som arbetar med TUFF, två fast anställda och en vikarie. Förutom TUFF arbetar lärarna även med andra kurser i skolans regi. Vid vissa tillfällen samt under en internatvecka i juni anlitas ytterligare lärare, i första hand de som redan har erfarenhet av TUFF.

Väddö fhsk erbjuder inte internat och barntillsyn under de kursveckor som ges under terminerna. I juni erbjuds dock en kursvecka med både internat och barntillsyn. För år 2004 planeras sammanlagt 28 veckokurser.

Efter överenskommelse med SIT genomför Väddö fhsk TUFF-kurser på Åsbackaskolan för föräldrar till döva barn med flerfunktionshinder. Folkhögskolan har också ett projekt under planering i syfte att nå ut till invandrarföräldrar i östra regionen.

3.4 Örebro folkhögskola/Stiftelsen TeckenspråksCentrum

Örebro folkhögskola är profilerad mot friskvård och folkhälsa. Huvudman för skolan är Örebro Läns Landsting och speciallinjer är hälsopedagoglinjen, samt de tvååriga teckenspråks- respektive teckenspråkstolk-/dövblindtolklinjerna. De två sista linjerna är förlagda till Stiftelsen TeckenspråksCentrum (STC) i Örebro. STC bildades 1994 och stiftare var Dövas Förening i Örebro och Örebro läns landsting. STC bedriver dessutom TUFF, ”allmänna” intensivkurser i teckenspråk, fortbildningsseminarier för teckenspråkslärare, fortbildning för lärare, kurser i tecken som stöd, mm.

---

¹⁹ Se SOU 1996:102, s 28.

TUFF-kurserna på Örebro fhsk/STC erbjuds föräldrar från mellersta regionen, dvs. från Södermanlands, Östergötlands, Värmlands, Örebro, Västmanlands och Dalarnas län. Varje termin genomförs sex-sju TUFF-veckor till vilka alla föräldrar inbjuds. Föräldrarna väljer själva när de vill delta samt hur många kursveckor de vill läsa per termin. Föräldrarna tillhör alltså ingen "egen grupp" som återkommer varje läsår enligt ett fastställt program. I juni erbjuds samtliga föräldrar en internatvecka på Västanviks fhsk. Under denna vecka anordnas också syskonundervisning i teckenspråk med ekonomiska medel från Specialskolemyndigheten, SPM.

Tre av lärarna på STC arbetar huvudsakligen med TUFF, varav en är särskilt ansvarig. Övriga lärare på skolan har både TUFF-kurserna och andra teckenspråkskurser på STC. Vid den årliga internatveckan på Västanvik medverkar alla STC-lärare.

För de föräldrar som så önskar ordnar skolan boende på vandrarhem eller hotell i närheten samt barntillsyn på Kattungens förskola och fritidshem.

STC har SIT:s uppdrag att genomföra kurser för föräldrar till barn med dövblindhet. Under Västanviksveckan erbjuds föräldrar, som så önskar, undervisning i anpassat/taktilt teckenspråk vid sidan av vanligt teckenspråk. STC bedriver även en särskild verksamhet för invandrarföräldrar till döva barn.

3.5 Nordiska folkhögskolan, Kungälv

Nordiska folkhögskolan i Kungälv är den enda samnordiska folkhögskola i Norden. Med samnordisk menas att skolan som profil har nordiska frågor, undervisar på tre nordiska språk och kan erbjuda undervisning i ytterligare två. Skolans lärare, liksom elever kommer från flera nordiska länder. Vid folkhögskolan finns bl.a. en teater-, vis- och nordisk journalistlinje. Dessutom finns teckenspråks- och teckenspråkstolk-/dövblindtolklinjer, båda tvååriga.

Till TUFF-kurserna på Nordiska fhsk inbjuds föräldrar från Västra Götaland, Hallands och Jönköpingslän. Modellen för TUFF-utbildningen är att föräldrarna delas in i fasta grupper som har sina bestämda veckor under läsåret, t.ex. vecka 15, 32 och 46. Föräldern skriver på en skriftlig överenskommelse att följa kursprogrammet, flexibla lösningar med tillfälligt byte av grupp finns dock om en förälder skulle få förhinder en vecka. Kursveckorna är spridda över hela läsåret.

På Nordiska fhsk har en lärare huvudansvaret för TUFF som ansvarar för schemaläggning, innehåll etc. Övriga teckenspråkslärare på folkhögskolan anlitas enligt ett roterande schema, så att alla blir involverade under ett läsår.

Föräldrarna erbjuds internat och barntillsyn på folkhögskolan. Barntillsynen ordnas i skolan regi, med en lokal och personal anställd speciellt för TUFF-verksamheten. För skolbarn ordnas tillsynen i ett klassrum med fritidsledare. Barnen får viss teckenspråksundervisning, läxhjälp, mm.

De kompetensutvecklingsdagar som förekommit för TUFF-lärare har genomförts på Nordiska fhsk. Skolan har även gjort en särskild TUFF-uppläggning för att nå invandrarföräldrar, dels centralt i Göteborg, dels på folkhögskolan. Folkhögskolan

har med stöd av Nordiska ministerrådet, SIT, m.fl. startat ett nätverk för TUFF-anordnare/-lärare/-ansvariga och deras motsvarighet i de nordiska länderna. Första konferensen genomfördes i september 2003

3.6 Önnestads folkhögskola

Önnestads folkhögskola är Sveriges första folkhögskola (1868) och ligger väster om Kristianstad. Idag består skolans verksamhet av de fyra huvudområdena; allmän linje, behandlingspedagoglinje, konstutbildning och teckenspråk. Förutom TUFF erbjuds teckenspråks- samt teckenspråkstolk-/dövblindtolklinjer.

Önnestads upptagningsområde är den södra regionen med föräldrar från Kalmar, Kronobergs och Blekinge län samt Region Skåne. Vissa landstingens introduktionsutbildning i teckenspråk har köpts upp och genomförs på Önnestads fhsk. Tidigare erbjöds föräldrar i södra regionen TUFF-utbildning på två orter, dels i Önnestad, dels på Lernia Hadar i Malmö. Från och med 2003 finns TUFF enbart i Önnestad.

Föräldrar i den södra regionen inbjuds till tre TUFF-veckor per år, två på vårterminen och en på hösten. Utbildningen genomförs under folkhögskolans lovveckor och alla föräldrar inbjuds till dessa tre veckor. Föräldrarna väljer fritt bland kursveckorna och ingen fast gruppindelning tillämpas. Nivågruppering sker under kursveckan.

På Önnestads fhsk deltar sex teckenspråkslärare i undervisning på TUFF-kurserna, en av dessa har huvudansvaret för planering och genomförandet av kurserna. Förutom ansvarig lärare deltar alltid skolans fasta lärare (helst om möjligt en av tolklärarna), dessutom anlitas i allmänhet ytterligare två externa lärare tillfälligt för dessa veckor.

Önnestad fhsk erbjuder internat på skolan och barntillsyn ordnas med hjälp av elever från teckenspråkslinjen.

Ett projekt är under planering i syfte att nå ut till invandrarföräldrar.

4. Tillgänglighet

I slutbetänkandet av den utredning²⁰ som föregick TUFF-reformen var ambitionen i de sammanfattande förslagen att förbättra förutsättningarna för utbildningen. Detta skulle ske genom att möjliggöra god *tillgänglighet* samt genom att erbjuda *samtliga föräldrar* utbildning.

Utredningens förslag fastslogs och skrevs in i förordningen om statsbidrag för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar.²¹ För det första fastslås att TUFF gäller föräldrar till barn som för *kommunikation* är beroende av teckenspråk. För det andra skall utbildningsanordnaren erbjuda internatboende och barntillsyn till dem som behöver det. Slutligen fastslår förordningen att statsbidrag skall utgå till anordnare av TUFF liksom ersättning till deltagare i TUFF.²²

Tillgänglighet var en central princip i TUFF-reformen och är därför en viktig del av utvärderingen. De aspekter och faktorer av betydelse för tillgänglighet som belyses i utvärderingen är utbildningsanordnarnas olika modeller för antagning till och uppläggning av TUFF under läsåret, de ekonomiska förutsättningarna för att delta samt möjligheterna till och kvalitén på barntillsynen. Föräldrarnas uppfattning om övriga förutsättningar av betydelse för att kunna delta redovisas utifrån deras enkätsvar. I utvärderingen granskas även tillgängligheten ur vissa speciella gruppers perspektiv.

4.1 Olika modeller för TUFF

När det gäller antagningen till utbildningen praktiseras i stort sätt två olika modeller. I den första modellen tillhör föräldern en fast grupp med samma deltagare vid varje kurstillfälle. Grupperna är nivåindelade och följs åt under hela utbildningen. Denna modell praktiseras på Härnösand, Nordiska och Västanvik fhsk. På Härnösand fhsk förläggs alla kurstillfällen i samband med lov och i slutet av vårterminen, vilket innebär att alla grupper samlas samtidigt. På Nordiska och Västanvik fhsk sprids kurstillfällena, och därmed grupperna, ut över terminen. I den andra modellen praktiseras flexibel antagning vilket innebär att föräldrarna kan välja de kursveckor som passar bäst. Modellen innebär att föräldrar med olika teckenspråksnivå läser tillsammans vilket ställer högre krav på att utbildningen individualiseras. Denna modell praktiseras på Väddö fhsk och Örebro fhsk/STC. Båda skolorna erbjuder flera kurstillfällen per termin. Önnestads fhsk har också flexiblare antagning utan fasta grupper eller förutbestämd nivåindelning, men erbjuder precis som Härnösand fhsk endast TUFF i samband med lov på folkhögskolan. Både på Väddö och Önnestad fhsk sker en viss nivåindelning vid kursveckans start.

Det finns både för och nackdelar med de två olika modellerna samt med de variationer som finns inom dem. När det gäller fast eller flexibel gruppstillhörighet beto-

---

²⁰ SOU 1996:102, s 87.

²¹ SFS 1997:1158.

²² SFS 1997:1158: 1, 5, 8, 16 - 23 §§.

nar flera föräldrar som tillhör en fast grupp att modellen innebär stor trygghet, inte bara vad gäller det sociala utan också när det gäller möjligheterna till språkutveckling. Den flexibla antagningen innebär större valfrihet för föräldrarna men har inneburit mer problem för utbildningsanordnarna med avhopp. Detta har medfört att planeringen av kurserna blivit tungrodd eftersom kursveckorna kräver framförhållning ifråga om lärartillgång, individualisering och grupperingar.

Det finns även för och nackdelar med kursernas olika förläggning under året, vid skollov eller under terminerna. Skäl till att TUFF förläggs på loven är att det då finns bättre resurser att tillgå ifråga om lokaler, internat, lärare och teckenspråkig barntillsynspersonal hos vissa av utbildningsanordnarna. Enligt föräldraintervjuerna kan denna modell innebära vissa dilemman för familjerna eftersom TUFF kan kollidera med andra intressen. En Väddöförälder hade hoppats kunna delta i internatet i slutet av vårterminen 2004 men kommenterar ”när det visade sig att det var skolavslutning samma vecka, då prioriterade jag skolavslutningen”. Andra föräldrar tycker att det är bra att kurserna förläggs under loven eftersom det inte i lika hög grad påverkar deras barns ordinarie förskoleverksamhet eller skolgång. Vissa ser kurstillfällena som en trevlig lovverksamhet.

Enligt förordningen får statsbidrag ges till utbildningsanordnare som anordnar TUFF inom ett regionalt upptagningsområde.²³ De flesta föräldrar har gått utbildningen hos den regionala utbildningsanordnaren av TUFF och endast ett fåtal har utnyttjat möjligheten att söka till Västanvik fhsk som har riksintag. Valmöjlighet mellan de övriga utbildningsanordnarna finns inte inskrivet i nuvarande förordning men har aktualiserats den senaste tiden av några familjer som önskat delta i utbildningen enligt annan modell än den regionala. Enligt en överenskommelse mellan SIT och anordnarna av TUFF har därför en valmöjlighet ifråga om utbildningsanordnare nu blivit tillåten. I *föräldraenkäten* svarar 46% av föräldrarna att de skulle vilja ha möjligheten att välja utbildningsanordnare. Endast 22% uppger dock att de fått information om andra utbildningsanordnarna än den regionala. I *föräldraintervjuerna* uttrycker få föräldrar något behov av att kunna välja annan tidpunkt eller annan utbildningsanordnare. Samtidigt har få fått någon information om andra utbildningsanordnare.

4.2 Ekonomiska förutsättningar

När TUFF-reformen genomfördes 1998 blev CSN handläggare av ersättningen till TUFF-föräldrar. CSN redovisar till SIT som i sin tur är återrapporterar till regeringen. TUFF-ersättning ges för förlust av arbetsinkomst eller motsvarande (inkomstersättning) och för resekostnader (dock inte daglig pendling till TUFF-kurser).²⁴ Inkomstersättningen uppgår till 75 kr/timmen och har inte ändrats sedan 1998, den är dessutom skattepliktig.

---

²³ SFS 1997:1158, 9 §.

²⁴ CSNFS 1998:7.

Mer än hälften av föräldrarna (63%) som deltagit i någon TUFF-kurs under 2003 eller 2004 har enligt *föräldrarenkäten* utnyttjat CSN-ersättningen (fråga 14). En del av föräldrarna (9%) har använt tillfällig föräldrapenning (TFP), medan 12% använt sig varierande av CSN eller TFP. Ytterligare en variant för att lösa den ekonomiska situationen har varit att ta ut semester. Ett fåtal föräldrar har fått stöd via sin arbetsgivare.

Mer än hälften av föräldrarna (56%) uppger att de ekonomiska villkoren för att delta i TUFF har inneburit vissa problem (fråga 15), 11 % uppger att de ekonomiska förutsättningarna inneburit stora problem. En tredjedel (33%) har inte upplevt några ekonomiska problem alls. Sammantaget anger två tredjedelar av föräldrarna att de ekonomiska villkoren för TUFF varit mer eller mindre problematiska. Enligt *föräldrarenkät II* har 6% av de som inte deltagit i TUFF de senaste året uppgett de ekonomiska förutsättningar som orsak till de inte deltagit i kursen. Variation i ekonomiska konsekvenser återfinns i *föräldraintervjuerna*. Vissa har förlorat halva inkomsten under TUFF medan det för andra inte inneburit någon större skillnad i ekonomin. Flera föräldrar önskar någon form av alternativ ekonomisk modell.

4.3 Internat, barntillsyn och syskonutbildning

Enligt *föräldrarenkäten* har 45% av deltagarna bott i internatform under TUFF-veckorna. Ungefär lika många (42%) uppger att de bott i hemmet medan resterande varierat mellan de båda alternativen (fråga 16). Enkäten visar att 80 % blivit erbjudna barntillsyn i samband med TUFF (fråga 17). Om barntillsynen ordnats genom kursanordnaren anser tre fjärdedelar att den varit ”ganska bra” eller ”mycket bra”. Vid föräldrarnas bedömning av tillsynen på en skala från ”mycket dålig”(1) till ”mycket bra” (5) blir genomsnittet 4 (fråga 18).

Föräldrarna upplever enligt *intervjuerna* att barntillsynen fungerat bra, trots kort inskolning. Barntillsynens betydelse visar en intervju med föräldrar från östra regionen, där Väddö fhsk inte var något alternativ pga. pendlingsavstånd och svårigheter att ordna barnomsorg för barnet (i behov av särskilt stöd). Även om Väddö ordnar en internatvecka, blev Västanvikskurserna en lösning som de är mycket nöjda med.

I all barntillsyn hos anordnare av TUFF finns teckenspråkig personal. En skillnad är att Västanviks och Örebro fhsk/STC anlitar platser inom reguljär barnomsorg, medan övriga ordnar tillfällig barntillsyn. Västanvik fhsk och Örebro fhsk/STC har tillsammans med Härnösands fhsk, den högsta procenten föräldrar som anser att barntillsynen varit ”ganska bra” eller ”mycket bra”.

Vissa utbildningsanordnare, Örebro fhsk/STC och Härnösand fhsk, ordnar syskonundervisning i teckenspråk i samband med TUFF-kursen. Syskonutbildning bör enligt TUFF-förordningen om möjligt samordnas med TUFF, men ordnas i allmänhet vid andra tider än TUFF genom Specialskolemyndigheten, de regionala specialskolorna.

4.4 Andra förutsättningar för TUFF-tillgänglighet

En tredjedel av föräldrarna anger i *föräldraenkäten* att andra förutsättningar än ekonomisk ersättning samt möjligheter till boende och barntillsyn har betydelse för deltagande i TUFF-kurserna (fråga 19). Det är framförallt tre förutsättningar som anges. För det första gäller det möjligheterna att vara ledig från arbetet. Deltagandet i TUFF kräver både att arbetsgivaren godkänner ledigheten och att själva frånvaron inte ställer till problem (gentemot arbetskamrater, vikarie, mm). För det andra anges barnens möjlighet att vara borta från skolan. För det tredje anges möjligheten till assistentersättning till barn med funktionshinder. Möjligheten att ta/få ledigt från arbetet förefaller vara en viktig fråga. Bland de föräldrar som inte deltagit i någon TUFF-kurs under 2003/2004 (*föräldraenkät II*) uppger exempelvis 54 % att orsaken till att inte delta är möjligheten att ta/få ledigt från arbetet (fråga nr 11, bilaga 3).

4.5 Tillgänglighet för vissa grupper

TUFF för *invandrare* ställer andra krav på uppläggningsen av TUFF än för övriga grupper. Orsakerna till detta kan vara skillnader i utbildningsnivå och språkbakgrund, användningen av läromedel med svensk text kan till exempel vara problematiskt.²⁵ För att öka tillgängligheten för invandrare genomför eller planerar flera utbildningsanordnare särskilda insatser. Örebro fhsk/STC har längst erfarenhet av sådan verksamhet och en särskild lärare är ansvarig för invandrargrupperna. Uppsökande verksamheten är viktig och syftet är att föräldrarna efterhand skall komma med i reguljära TUFF-kurser. Nordiska fhsk har startat viss verksamhet för invandrare och planerar att i samarbete med hörselvården anställa en lärare för denna föräldragrupp. Ytterligare två folkhögskolor, Väddö- och Önnestad fhsk, planerar att påbörja liknande projekt. Ett problem med den uppsökande verksamheten är den namnsekretess som gäller vid landstingens habilitering och som innebär att föräldrarnas namn inte får lämnas ut till folkhögskolorna.

Föräldrar till döva *barn med flerfunktionsbinder* kan ha speciella behov när det gäller barntillsyn, internat och utbildningstakt.²⁶ I *föräldraenkäten* anges sammanlagt 8% av barnen vara döva/hörselskadade barn med flerfunktionshinder (fråga 3). En förälder framhåller i intervjun betydelsen av att TUFF inte får gå för fort fram för dessa föräldrar eftersom dessa barns språkutveckling inte sker i lika snabb takt. En förälder säger:

---

²⁵ Strömberg (2003).

²⁶ SFS 1997:1158, 6 §.

Hon är som sagt femton idag men står på en fyra-femårings nivå, max, och då innebär det ju att hon har ett språk som en fyraåring kanske... vår flicka har inte börjat teckna förrän kanske, ja väldigt mycket nu det senaste året, i klass åtta, det är ju sent.

För föräldrar till döva barn med flerfunktionshinder, till barn som blir diagnostiserade sent eller till barn med en långsammare språkutveckling finns alltså ett särskilt behov av att få utsträcka TUFF till att inte bara omfatta företrädesvis förskoleåren. Enligt föräldraintervjuerna är det också av stor betydelse vilken personal som anlitas för barntillsynen, om den är utbildad för och har erfarenhet av flerfunktionshindrade barn, eller om tillfälliga personer anställs. En fördel som framhålls av föräldrar är om TUFF förläggs till Åsbackaskolan, en statlig specialskola för döva/hörselskadade och utvecklingsstörda elever vilket Väddö fhsk gjorde under våren 2004.

I Skolverkets ramkursplan är ett av strävansmålen att kunna ”kommunicera... med dövblinda... i vardagliga situationer” och ett uppnåendemål efter avslutad kurs är att ”ha tilltro till den egna språkfärdigheten och våga använda teckenspråk i vardagliga situationer med...dövblinda...”.²⁷ I föräldraenkäten anges mycket få *barn med dövblindhet*, 2 stycken, vilket kan jämföras med de uppskattningsvis c:a 30-35 barn som finns i landet i åldrarna 0-6 år.²⁸ Särskilda taktiteckenspråkskurser har inte genomförts sedan TUFF infördes, vilket betyder att denna föräldragrups behov inte fullt ut tillgodosetts. År 2004 har Örebro fhsk/STC fått SIT:s uppdrag att genomföra sådana kurser.

Enligt direktiven till TUFF-utredningen skulle förutom föräldrar till döva, hörselskadade och dövblinda barn, även andra barn med motsvarande behov av teckenspråk beaktas. En sådan grupp som nämndes var *barn med språkstörning*. I utredningen ansågs det dock att sådana barn och deras föräldrar befinner sig i en gråzon och bedömningen var att utbildning för dessa föräldrar krävde en annan inriktning än uppdraget huvudsakligen gällde.²⁹ En liten grupp föräldrar med språkstörda barn har dock gått TUFF sedan 1999 och Västanviks fhsk ordnar enligt överenskomelse med SIT särskilda kurser för dessa föräldrar.

4.6 Slutsatser

Sammanfattningsvis kan följande slutsatser dras ifråga om *tillgängligheten* för föräldrar att delta i TUFF

- När det gäller fast eller flexibel gruppstillhörighet, visar utvärderingen att den flexibla modellen innebär större valmöjlighet och därmed större tillgänglighet. Utvärderingen visar dock att den fasta gruppstillhörigheten värderas mycket högt och att tillgänglighet vad gäller större flexibilitet därför har liten betydelse.

---

²⁷ SKOLFS 2003:19.

²⁸ Enligt information från ResursCenter dövblind-Specialpedagogiska institutet, Åsbacka, vt-04.

²⁹ SOU 1997:102, s 58-59

- När det gäller kursernas förläggning under året visar utvärderingen att vissa folkhögskolor förlägger TUFF när personal- och lokalresurser kan frigöras, dvs. under skollov medan andra förlägger kursveckorna kontinuerligt under terminerna. Utvärderingen visar att det både finns fördelar och nackdelar med de båda uppläggen, men att konsekvenserna av de olika modellerna kan bli betydelsefulla på individ- och familjenivå.
- Hälften av föräldrarna anger att de hade velat ha möjlighet att välja en annan TUFF-anordnare. Konsekvensen av en sådan modell innebär större krav på information till föräldrarna och på utbildningens likvärdighet.
- TUFF-ersättningen i sin nuvarande utformning ansågs vara låg enligt två tredjedelar av föräldraenkätens svar. CSN-ersättningens har inte förändrats sedan TUFF genomfördes.
- Samtliga utbildningsanordnare organiserar barntillsyn i någon form utom Väddö fhsk (dock under internatveckan). Majoriteten av föräldrarna är nöjda med barntillsynen.
- Det största hindret för att delta i TUFF, som föräldrarna anger, är relaterat till arbetet, antingen svårighet att få ledigt, eller problematiska konsekvenser av frånvaron.
- Tillgängligheten för vissa grupper så som invandrare, föräldrar till dövblinda osv. är ofullständigt utvecklad, men en förändring är påbörjad.

5. Måluppfyllelse

Inför TUFF-reformen diskuterades vikten av kvalitet och kvalitetssäkring av utbildningen. För att garantera kvalitet berättigades föräldrarna tolv kursveckor varefter de skall ha nått en viss kunskapsnivå, *måluppfyllelse*. Med måluppfyllelse avses i detta kapitel i vilken grad föräldrarna når ramkursplanens strävans- och uppnåendemål (bilaga 5) samt förordningens fastställda syfte med utbildningen:

TUFF skall syfta till att ge föräldrarna sådana färdigheter att de på ett funktionellt sätt kan använda teckenspråk i kontakt med sina barn och därmed främja barnens utveckling.³⁰

För att kunna uppskatta måluppfyllelsen i utvärderingen fick föräldrarna som besvarade *föräldrarenkäten* bedöma sig själva på en femgradig skala för varje delmål i ramkursplanen. De föräldrar som gått de två sista TUFF-veckorna (tidigare benämnda steg 11 och steg 12) fick dessutom skatta sig själva i relation till ramkursplanens uppnåendemål. Även föräldrarna i *föräldraintervjuerna* fick uppskatta den egna måluppfyllelsen i relation till ramkursplanens mål. Som komplettering till föräldrarenkäten och föräldraintervjuerna redovisas teckenspråklärares bedömningar av föräldrarnas färdighetsnivå.

5.1 Ramkursplanens mål

Ramkursplanens strävans- och uppnåendemål finns redovisade i bilaga 5. Det övergripande syftet med kursen är att ge föräldrarna kunskaper i att använda teckenspråk i den dagliga kommunikationen. Föräldrarna skall på ett funktionellt sätt kunna använda teckenspråket i kontakt med sitt barn och efter avslutad kurs bl.a. kunna samtala med sitt barn om vardagliga ämnen.

Ett problem med ramkursplanens strävans- och uppnåendemål som påtalas i intervjuer med skolledare och lärare är att de är allmängiltiga, generella och vagt formulerade. Det ifrågasätts bland annat om målen innebär detsamma i olika kontext, t.ex. i en familj med ett hörselskadat och flerfunktionshindrat barn, jämfört med i en familj med ett dövt barn. Skolledare och lärare påpekar att dessa barn har olika behov i vardagskommunikationen men att detta inte fångas upp i kursplanen. Man påpekar även att det kan finnas en motsättning mellan bestämda uppnåendemål och vardagsspråkliga praktiker.

Ytterligare ett problem med ramkursplanens mål och måluppfyllelse är att dess innebörd sällan diskuterats gemensamt av utbildningsanordnarna. Strävans- och uppnåendemålen borde, enligt en skolledare, ventileras på seminarier. ”Man borde ha en studiedag kring vad det faktiskt står i kursplanen...det har aldrig blivit av”. Det har heller aldrig diskuterats hur en lokal plan utifrån ramkursplanen kan formuleras.

---

³⁰ SFS 1997:1158.

Ramkursplanen innehåller inte några krav på dövrealia och interkulturella frågor i TUFF-utbildningen. Flera utbildningsanordnare tar ändå med sådana inslag. På Västanvik föreläser t.ex. någon från Sveriges Dövas Riksförbund (SDR). I Härnösand finns liknande inslag och i Önnestad medverkar en ung respektive en äldre döv vilket indirekt ger en viss ”dövkulturkontakt”. Deltagarna i TUFF uppskattar sådana inslag i samband med utbildningen. En skolledare påtalar att man inte kan lära sig ett språk om man inte också förstår en del av språkets rötter. I norska motsvarigheten till TUFF ingår inte bara undervisning i norskt teckenspråk (800 timmar) utan även orientering i dövas kultur och historia (100 timmar) samt en generell information om att vara förälder till döva/gravt hörselskadade barn (100 timmar).

5.2 Lärarnas bedömning

För att belysa måluppfyllelsen av uppnåendemålen ombads lärarna bedöma föräldrar som gick sin sista kurstermin under vårterminen 2004. Några bakgrundsvariabler noterades, t.ex. barnets grad av hörselnedsättning, behov av kommunikation osv. (bilaga 2, fråga 3). Utlåtanden om 23 föräldrar erhöles från tre skolor. Resultaten har bearbetats och redovisas i tabell 3 i en förenklad³¹ kategorisering av bedömningarna i tre grupper. För varje uppnåendemål för respektive förälder har lärarens bedömning kategoriserats. Uppnåendemål 4 har delats upp i bokstavering respektive avläsning, eftersom tio föräldrar bedömdes klara avläsning sämre än bokstavering. Majoriteten av föräldrarnas barn kommunicerar med teckenspråk hemma, men ungefär hälften av barnen är hörselskadade som både använder teckenspråk och talad svenska.

Av tabell 3 framgår det att knappt tre fjärdedelar av de gjorda bedömningarna är inom kategorin god eller mycket god förmåga, medan något mer än en fjärdedel är mindre god. På individnivå får knappt hälften av föräldrarna samma bedömning för de olika uppnåendemålen, så att om en person får t.ex. ”klarar detta mål/god förmåga” för första uppnåendemålet blir det i allmänhet samma bedömning i de övriga målen. För andra föräldrar varierar bedömningarna för olika mål. Resultaten måste dock tolkas med försiktighet av framförallt två skäl. För det första finns det inte någon utvecklad form av kriterier för målen i ramkursplanen som läraren kan utgå ifrån. För det andra är underlaget mycket litet. Särskilt det tredje målet kan vara problematiskt och i tre fall har lärarna inte ansett sig kunna bedöma detta. Den bild som framträder är att även om drygt två tredjedelar av gjorda bedömningar pekar på att uppnåendemålen uppfyllts, finns fortfarande en hel del brister. Det är

---

³¹ Med ”förenklad” avses att uppnåendemålen kan problematiseras på så sätt att det beror på vilka socio-kulturella sammanhang som avses. Vad som formuleras i ett uppnåendemål är inte något föräldern har eller inte har, ur ett socio-kulturellt perspektiv. Dessutom ger tre kategorier en onyanserad bild.

alltså inte så att samtliga föräldrar når alla uppnåendemålen efter genomförda TUFF-kurser.

Tabell 3. Antal lärarbedömningar utifrån uppnåendemålen av föräldrar efter deras sista TUFF-vecka, vt-04. Uppnåendemål 1-5 redovisas under tabellen. n=23

	Mindre god förmåga (klarar det inte tillfullo, är osäker; ganska bra)	God förmåga (klarar detta mål med god marginal)	Mycket god förmåga	
1.	4	18	1	
2.	8	12	3	
3.	2	15	3	
4 a)	7	10	6	
4 b)	14	6	3	
5.	4	14	5	
Summa bedömningar	39	75	21	135
	28,9 %	55,5 %	15,6 %	100%

Föräldrarna

1. förstår huvudinnehållet i vardagligt teckenspråk,
2. kan använda teckenspråk för att beskriva och berätta,
3. kan samtala med sitt barn om vardagliga ämnen samt har viss förmåga att anpassa sitt språk efter situationen,
4. kan **a)** bokstavera och **b)** avläsa tydlig bokstavering,
5. har tilltro till den egna språkfärdigheten och vågar använda teckenspråk i vardagliga situationer med döva, dövblinda eller hörselskadade.

I samband med diskussioner kring deltagarnas måluppfyllelse riktar lärarna stor kritik mot det begränsade antalet utbildningstimmar (240 timmar). De menar att detta till stor del är orsaken till att målen inte uppfylls och att många föräldrar inte kan följa med i sina barns språkutveckling. Första uppnåendemålet handlar t.ex. om att föräldern skall förstå huvudinnehållet i vardagligt teckenspråk. Många lärare anser att kunskaperna inte räcker. En lärare säger om vardaglig kommunikation, bokstavering, avläsning:

Väldigt få klarar det.... de här 10 veckorna på TUFF, det räcker absolut inte. Några kan ta bort svenskan och teckna teckenspråk” (dvs. att inte blanda teckenspråkets och svenskans grammatik).

Måluppfyllelsen beror inte bara på hur effektivt TUFF-kurserna genomförs. Ett problem lärarna pekar på är de långa uppehållen mellan kursveckorna. Förutom vid den mer flexibla antagningen vid Örebro fhsk/STC och Väddö fhsk, erbjuds i allmänhet tre kursveckor per år med ett antal månader emellan. Intervjuerna visar

dessutom att en del föräldrar sparar på sina veckor, vilket innebär att TUFF inte alltid genomförs under loppet av fyra år. Med tanke på tidsperioderna mellan TUFF-kurserna planerar Härnösand fhsk ett nätverksprojekt för att via internet skapa möjligheter till visuell, teckenspråkig kontakt mellan lärare – föräldrar, föräldrar – föräldrar respektive barn - barn. Tekniken finns redan men behöver bearbetas för TUFF-sammanhang. Projektansökan avlogs men folkhögskolan söker nya vägar. En skolledare/lärare kommenterar:

Vi skulle vilja ha en teckenspråkstermin eller ett teckenspråksår för föräldrar till döva barn. Då skulle dom kunna kommunicera med sina barn livet ut.

På Örebro fhsk/STC kan föräldern välja att läsa t.ex. fyra TUFF-veckor i sträck. Ett par föräldrar som gjort så upplevde att ”Äntligen har det släppt! Nu kan vi använda teckenspråket”. Enligt en lärarintervju vid Örebro fhsk/STC har resultatet blivit bättre för föräldrar som koncentrerade några TUFF-veckor. ”Dom gick ...en månad och då såg jag att ojoj vad dom utvecklades mycket”. Frågan är hur man kan hindra att en fragmentisering av kursveckorna och på så sätt nå bättre måluppfyllelse.

5.3 Föräldrarnas bedömning

I *föräldraenkäten* ombads föräldrarna skatta sig själva i relation till de strävansmål som framställs i ramkursplanen (fråga 24, bilaga 2). Resultaten redovisas i tabell 4.

Tendensen i tabell 4 är att typvärdena för alla målen ligger på den positiva delen av skalan, vilket kan tolkas som att TUFF inneburit att föräldrarna fått en viss positiv tilltro till sin egen förmåga. Ifråga om första och andra strävansmålen bedömer föräldrarna sig själva mer positivt än för övriga mål. En analys av resultaten visar att fäder, jämfört med mödrar, i mindre grad bedömer att strävansmålen stämmer överens med deras egen teckenspråksfärdighet.

En jämförelse av resultaten i tabell 4 mellan skolorna visar att föräldrarna från Härnösand (23 st.), jämfört med andra föräldrar, genomgående skattar sig själva högre för de olika strävansmålen. Detta resultat är svårtolkat och slumpmässiga faktorer kan ha spelat roll ifråga om antalet och vilka föräldrar som svarat. En markant skillnad jämfört med övriga enkäter är att få av Härnösandsenkäterna, 17,4 %, kommer från föräldrar som gått 8-12 TUFF-veckor, samt att Härnösandföräldrarnas barns genomsnittliga ålder är lägre (5,6 år) än övriga föräldrars (skolåldern).

Tabell 4. Föräldrars bedömning av sig själv i relation till strävansmålen. Frågorna på de olika delmålen, rad 1 – 5, se nedan. Procent. n= 243.

	Mycket	Ganska mycket	Delvis	Ganska litet	Inte alls	Summa
1.	23,2	40,5	26,3	9,5	0,5	100
2.	19,5	33,2	31,5	13,7	2,1	100
3.	13,2	28,4	33,7	20	4,7	100
4.	17,4	23,7	37,9	15,2	5,8	100
5.	13,8	26,6	41	16	2,6	100

Med tanke på TUFF-kurserna 03/04, kryssa för i vilken grad Du

1. utvecklat Dina kunskaper i att kommunicera på teckenspråk så att Du kan följa och stödja barnet(n) i dess utveckling
2. vågar och vill delta i dialog och utveckla Din förmåga att berätta, beskriva och uttrycka Dina åsikter på teckenspråk
3. utvecklat sådana färdigheter att Du kan kommunicera i grupp på teckenspråk i vardagliga situationer
4. fått tilltro till Din förmåga att använda teckenspråk i alla de sammanhang där det behövs
5. kommit till insikt om hur Din egen lärprocess av teckenspråk går till och att utifrån denna kunskap självständigt arbeta med att utveckla Ditt teckenspråk.

De föräldrar som gått de sista, 9:e - 10:e (tidigare benämnda ”steg 11 - 12”) kursveckorna under våren 2004 fick i enkäten skatta sig själva på en femgradig skala i relation till ramkursplanens uppnåendemålen (fråga 25, bilaga 2). Resultaten redovisas i tabell 5.

Enligt tabell 5 anser majoriteten av de föräldrar som gått alla eller så gott som alla TUFF-veckorna, inte att de nått utbildningens uppnåendemålen. När det mest positiva svarsalternativet ”Instämmer helt” och det näst mest positiva summeras, markerar 46 – 65 % av föräldrarna dessa svarsalternativ för de olika målen. När det gäller det tredje uppnåendemålet, att samtala med det egna barnet om vardagliga ämnen, och det fjärde delmålet om bokstaving och avläsning³² instämmer föräldrarna i högre grad än i jämförelse med övriga mål.

³² Varje bokstav i alfabetet har sin motsvarighet i teckenspråk, vilket kan användas t.ex. vid bokstaving av namn. Detta avläses av mottagaren av budskapet.

Tabell 5. Föräldrars bedömning av sig själv i relation till uppnåendemålen, efter 9-10 TUFF-veckor. Frågorna på de olika delmålen, rad 1 – 5, se nedan. Procent. n= 41.

	Instämmer Helt		Instämmer delvis		Instämmer inte alls	Summa
1.	14,6	31,7	39,0	12,2	2,5	100
2.	17,0	34,2	43,9	4,9	0	100
3.	36,6	26,8	24,4	9,8	2,4	100
4.	46,3	19,5	29,3	4,9	0	100
5.	26,8	24,4	34,2	9,7	4,9	100

1. Jag förstår huvudinnehållet i vardagligt teckenspråk.
2. Jag kan använda teckenspråk för att beskriva och berätta.
3. Jag kan samtala med mitt barn om vardagliga ämnen och har viss förmåga att anpassa mitt språk efter situationen.
4. Jag kan bokstavera och avläsa tydlig bokstavering.
5. Jag har tilltro till den egna språkfärdigheten och vågar använda teckenspråk i vardagliga situationer.

En analys av resultaten visar att mödrar i högre utsträckning än fäder ”instämmer helt” i samtliga uppnåendemål. I tabell 6 exemplifieras detta för det tredje uppnåendemålet. Summeras de två mest positiva svarsalternativen i tabell 6, instämmer 75% av mödrarna och 38,5% av fäderna. Måluppfyllelsen är alltså högre för mödrar än för fäder, enligt deras egen bedömning. Skillnader mellan utbildningsanordnare har inte analyserats pga. för litet antal från respektive skola, vilket inte gör jämförelser meningsfulla.

Tabell 6. Mödrar och fäders bedömning av sig själv efter 9-10 TUFF-veckor i relation till tredje uppnåendemålet. Enkätfråga 25 c: att kunna samtala med sitt barn om vardagliga ämnen och ha viss förmåga att anpassa sitt språk efter situationen. Procent.

	Instämmer helt		Instämmer delvis		Instämmer inte alls	Summa
Mödrar n=28	46,4	28,6	21,4	3,6	0,0	100
Fäder n=13	15,4	23,1	30,7	23,1	7,7	100

Resultaten från föräldrarintervjuerna visar samma tendenser när det gäller måluppfyllelse som resultaten av föräldrarenkäterna. Föräldrarna bedömer sig själva relativt positivt med en viss tillförsikt ifråga om att t.ex. kunna samtala med sitt barn. Det problematiska som anges är att avläsa snabb bokstavering, kunna uttrycka abstrak-

tioner på teckenspråk. Många föräldrar uttrycker dock vanda över hur kommunikationen kommer att fungera när barnet blir äldre. Föräldrar till döva tonåringar som deltagit i utvärderingen uttrycker stor frustration över den språkliga situationen hemma.

Resultaten visar att det finns en viss diskrepans mellan lärarnas och föräldrarnas bedömningar av måluppfyllelse. Studien ger inget entydigt svar på vad denna skillnad kan bero på. I samtliga lärarintervjuer framhålls dock betydelsen av att uppmuntra föräldrarna och att vara försiktig med kritik. Detta skiljer sig från lärarnas förhållningssätt till andra grupper t.ex. inom de mer yrkesinriktade teckenspråks-/tolklinjerna, där hårdare krav ställs. En tolkning kan vara att många lärare framförallt vill ge föräldrarna tilltro till den egna språkfärdigheten, vilket är ett av målen med TUFF-utbildningen. Många av lärarna framhåller dessutom att man i undervisningen måste ta hänsyn till att föräldrarna ofta befinner sig i en mycket svår situation och att kravet på att lära sig ett nytt språk inte är frivilligt.

Precis som lärarna påpekar föräldrarna, både i enkäter och intervjuer, flera problem med TUFF-utbildningens mål och de förutsättningar som finns för att nå dem. För det första påpekas de skilda förutsättningar föräldrarna har för att nå målen. Det gäller framförallt graden av teckenspråkig kommunikation i hemmet samt tillgång till teckenspråkskurser inom landstingens habilitering. Enligt *föräldraenkäten* har 12% av föräldrarna möjlighet att kommunicera på teckenspråk utanför familjen varje dag, 27,6% någon gång per vecka och 60,4% mer sällan. Av de föräldrar som angivit att deras barn är dövt med teckenspråk som primärt språk är motsvarande siffror 14%, 37% respektive 49%. Enligt enkätsvaren anger c:a 30% att de har barn med cochleaimplantat, av dessa föräldrar har 5,3% möjlighet till teckenspråkskommunikation utanför familjen varje dag, 37,3% någon gång per vecka och resterande andel mer sällan. Resultaten visar att familjer har mycket varierande förutsättningar. En pappa till ett dövt förskolbarn anser till exempel att han för tillfället kan kommunicera med sitt barn och att han når de flesta av kursplanens mål. En annan förälder har en hörselskadad flicka. Hemma använder flickan mest tal med vissa inslag av tecken, samtidigt som hon åker taxi själv vissa dagar i veckan till ett teckenspråkigt daghem på annan ort, vilket innebär att föräldern inte träffar döva vuxna särskilt ofta. Även om TUFF-kurserna är effektiva blir det alltså inte teckenspråkig kommunikation mellan kursveckorna och därför inte samma förutsättningar till måluppfyllelse som pappan i förra exemplet. En annan faktor av betydelse för måluppfyllelsen är i vilken utsträckning föräldrarna erbjuds och/eller deltar i teckenspråkskurser inom landstingens habilitering. En förälder kommenterar i enkäten:

Man saknar kontinuitet. Efter en TUFF-vecka är självförtroendet stärkt, men avtar ganska snabbt om man inte får använda teckenspråket lite mer kontinuerligt. Därför tycker jag att den timma per vecka som Kalmar landsting via pedagogiska hörselvården erbjuder är mycket värdefull.

På denna punkt är föräldrarnas situation inte likvärdig i landet. I enkäten ställdes frågan om föräldern deltagit i så kallade efterföljande utbildningar i teckenspråk, som erbjuds av vissa landsting mellan och efter TUFF (fråga 7, bilaga 2). Föräldrar

från tretton län har deltagit i sådan utbildningen, medan föräldrar från sammanlagt sju län inte deltagit i sådana kurser. Flest deltagare, procentuellt, finns i Västra Götaland (53%), Västmanland (58%), Region Skåne (32%) och i Stockholm (32%). Län med få föräldraenkäter redovisas ej.

Det största problemet på TUFF anses dock vara det begränsade antalet timmar, kursernas förläggning till förskoleålder samt fragmentiseringen av kursveckorna. För det första anses 240 timmarna inte tillräckliga för att nå utbildningens mål: att kunna kommunicera med sitt barn. Ökat antal timmar är inte ett önskemål i största allmänhet utan i många fall grundat på upplevelsen av att inte kunna kommunicera fullt ut med sitt teckenspråkiga barn. Ytterligare ett problem för måluppfyllelsen som anförs av föräldrarna är bristen i kontinuiteten mellan TUFF-veckorna. En förälder sammanfattar problemen:

Vem kan lära sig franska med att gå en vecka då och då?...när man fått ett dövt barn så är man liksom väldigt engagerad...fast man får inte riktigt den möjligheten...utan det blir väldigt hattigt med bara en vecka på hösten och en på våren...min pojke nu som har blivit tonåring, vi hänger inte riktigt med honom, han går ju rasande fort i utvecklingen. Det är helt omöjligt för oss att hänga med. 240 timmar alldeles för litet...vi kan inte språket. Tyvärr...Vi får aldrig något flyt i språket...I början när man började teckenspråk, då trodde jag faktiskt att jag skulle kunna prata obehindrat med mitt barn när han var såhär stor (tonåring nu) Men det kan jag ju inte...ibland flyter det ganska bra...men om man ska ha något djupare samtal så krävs det mer och det är väl där man tycker att det brister...att man inte ska kunna prata med sitt barn om allting, man jämför ju med dom hörande syskonen...där kan man snacka obehindrat...[tonårsperioden] dom kommer in i trotsålder också, att man behöver verkligen diskutera saker.

5.4 Slutsatser

Det övergripande syftet med TUFF är att ge föräldrarna sådana färdigheter att de på ett funktionellt sätt kan använda teckenspråk i kontakt med sina barn och därmed främja barnets utveckling.

- Måluppfyllelsen, ramkursplanens olika mål och genomförandet av TUFF problematiseras av respondenterna. Det finns flera olika föräldragrupper med olika behov. Nuvarande kursplan tar inte hänsyn till dessa olikheter.
- Innebörden av ramkursplanens mål är enligt teckenspråkslärarna problematisk att bedöma.
- Resultaten från lärarintervjuerna visar att det är svårt att uppnå ramkursplanens uppnåendemål och förordningens övergripande syfte med utbildningen inom nuvarande tidsram.

Rapport

Skolverket

2004-09-29
30 (67)
Dnr 2003:1347

- Många föräldrar upplever att 240 utbildningstimmar inte är tillräckligt och känner stor oro över att inte kunna kommunicera fullt ut med sitt teckenspråkiga barn.
- Fragmentiseringen av kursveckorna påverkar måluppfyllelsen negativt. Föräldrar som gått längre perioder har enligt egen upplevelse och lärarbedömningar utvecklat sitt teckenspråk mycket positivt.
- De så kallade efterföljande utbildningar som det räknades med vid TUFF-reformen förekommer inte i alla län. Behovet av föräldrautbildning täcks inte och därmed försvåras möjligheterna att nå utbildningens mål.

6. Kvalitet

En av anledningarna till TUFF-reformen 1998 var den bristfälliga kvalitén i dåvarande föräldraundervisningen i teckenspråk. I slutbetänkandet av utredningen³³ som föregick reformen fastslogs det bland annat:

Problemen idag [består] inte främst...i brist på utbildning utan brist på god utbildning. Det saknas struktur och kontinuitet i uppbyggnaden.

Problemet formulerades även i den regeringsproposition³⁴ som föregick TUFF-reformen:

(att) den utbildning i teckenspråk som ges inom landstingens habiliteringsansvar inte är tillräcklig för en bra kommunikation mellan barn och föräldrar.

En rad åtgärder föreslogs för att höja kvalitén i och med TUFF-reformen, vilka också kom att fastställas i förordningen.³⁵ Exempel på detta var att Skolverket skulle fastställa en ramkursplan för TUFF varav målen med utbildningen skulle framgå samt att TUFF skulle utgå från de förkunskaper som erhållits från habiliteringens introduktionskurser i teckenspråk. Dessutom formulerades i propositionen betydelsen av att utbildningens innehåll och uppläggning utgick från ett föräldraperspektiv, anpassas till föräldrarnas kunskapsnivå i teckenspråk samt till barnens ålder och utvecklingsnivå. Kvalitetsaspekter av TUFF är av stor betydelse i denna utvärdering och begreppet kvalitet definieras utifrån ovan nämnda skrivningar i proposition och förordning.

6.1 Teckenspråkig miljö

Enligt 4§ i förordningen för statsbidrag till teckenspråksutbildning³⁶ skall utbildningsanordnaren erbjuda en teckenspråkig miljö. En teckenspråkig miljö är en miljö där teckenspråket används naturligt och brukas i daglig kommunikation.³⁷ En teckenspråkig miljö behöver dock inte vara avhängig kvantiteten utan kan även vara en "småskalig" miljö med några få som kommunicerar på teckenspråk. Vid samtliga utbildningsanordnare undervisar döva lärare. Dessutom finns teckenspråks- och teckenspråkstolk-/dövblindtolklinjer för hörande elever vid alla utbildningsanordnare. Vid Västanviks fhsk finns de kvalitativt bästa förutsättningarna för en teckenspråkig miljö med hög andel teckenspråkig och döv personal, döva folkhögskoleelever, teckenspråkig förskola, SDR och SV-T (f.d. Dövas TV) på skolområdet.

---

³³ SOU 1996:102, s 57.

³⁴ Prop. 1996/67:162, s 9.

³⁵ SFS 1997:1198, se bilaga 4.

³⁶ SFS 1997:1198.

³⁷ SOU 1996:102, s 74.

6.2 Att arbeta utifrån kursplanerna

Avsikten med den av Skolverkets framtagna ramkursplanen var att öka likvärdigheten och kvalitén på teckenspråksundervisningen. Resultaten i denna utvärdering visar dock, med något undantag, brister ifråga om lärarnas medvetenhet om ramkursplanen. Ramkursplanen ingår sällan i pedagogiska diskussioner och de flesta lärarintervjuer visar på en omedvetenhet ifråga om dess innehåll och betydelse.

Ska jag vara ärlig så gör vi aldrig det [diskuterar ramkursplanen]...den har vi inte gått igenom noga.

Det är egentligen inte mitt ansvar (och hänvisar till skolledare/TUFFF-ansvarig lärare).

Rent ärligt så är det helt nyligen som jag har sett det här, det var i höstas som jag fick se den första gången och vi har diskuterat och kommit fram till att vi skall använda oss av den till sommaren.

En skolledare menar:

Ramkursplanen är inte något problem för jag tycker att den kursplanen säger inte så mycket. Den är väldigt luddig och kort, så att den gjorde väl varken till eller från.

I lärarintervjuer hos flera utbildningsanordnare framhålls att föräldrarnas önskemål och behov ofta styr hur en kursvecka utformas. På frågan om hur ramkursplanen integreras i arbetet, kommenterar en lärare:

Jag tittar ju då och då om det stämmer, om det motsvarar varandra, men jag lyssnar ju mycket på föräldrarnas behov.

Ramkursplanen har ingen direkt styrande funktion men dess övergripande mål, att förälder och barn skall kunna kommunicera, framkommer som betydelsefullt vid planering och genomförande av utbildningen. Emellanåt sker kompromisser mellan föräldrarnas önskemål och ramkursplanens mål. En förälder ville t.ex. ha mycket mer grammatik av den typ som finns på folkhögskolans förberedande tolkutbildning, men efter diskussioner blev kursinnehållet ett mellanting. En annan motsättning kan finnas när det gäller föräldrar till små barn som uppfattar målet att bokstavera och avläsa tydlig bokstavering som onödigt att använda kurstid till.

Undantaget när det gäller att integrera ramkursplanen i arbetet är Örebro fhsk/STC. Där inleds varje kursvecka med att kursplanen delas ut och går igenom med deltagarna. Föräldrarna får också återkoppling på sin språkutveckling under utbildningens gång samt vid avslutad utbildning i vilket teckenspråksfärdigheten relateras till kursplanens uppnåendemål.

Enligt TUFF-förordningen skall utbildningsanordnaren utifrån ramkursplanen fastställa en plan för utbildningen.³⁸ En sådan plan, innehållande TUFF-veckornas placering under läsåret, mm, bifogas ansökan till SIT om statsbidrag. Kvaliteten på de lokala kursplanerna varierar. Vissa är skrivna på ett mycket detaljerat sätt, näst intill

---

³⁸ SFS 1997:1158, 3 §.

lektionsplanering. En skolledare anser att ett gemensamt arbete för alla TUFF-anordnare borde ske kring de lokala kursplanerna:

Det vore inte fel med tanke på föräldrars rätt att välja utbildning. Vi har ju kommit fram till det vid vårt sista möte på SIT. De kan välja oberoende av bostadsort om de vill. Men då måste det ju finnas någon likvärdighet i utbildningen om de har börjat någonstans.

Precis som med ramkursplanen förs det mycket få diskussioner kring de lokala planerna mellan lärare och skolledare. Diskussioner om veckans schema och innehåll sker däremot i allmänhet, både före och under TUFF-veckan, utifrån föräldragruppens behov. Vid varje utbildningsanordnare finns det någon eller några som har kunskap om den lokala planen, samtidigt som det på tre av sex skolor också finns vissa lärare som säger att de inte har sett den. En lärare säger:

...att under de tio kursveckorna innebär den lokala planen en ungefärlig planering, vilket material jag skall använda och vilken låda och vad är syftet med det, men det är ju inte alltid det stämmer...en ny grupp som har ett annat behov...då flyttar jag om min planering...en grundram”.

6.3 Undervisningens upplägg och innehåll

I *föräldraenkäten* ställdes frågor om undervisningens kvalitet avseende de TUFF-kurser föräldrarna deltagit i under 2003/04 (frågorna 20, 21). Svartalternativen bestod av en femgradig skala, där 5 var den bästa bedömningen, t.ex. ”mycket bra” och 1 den sämsta, t.ex. ”mycket dåligt”. Procentsatsen anges för vad samtliga föräldrar svarat på frågan. Medelvärde uttrycks med ”M”. I tabellerna redovisas svarfsfördelning för de olika utbildningsanordnarna.

När det gäller *planeringen och genomförandet av undervisningen* (fråga 20a) anser 79 % av samtliga föräldrar att den varit ”bra” eller ”mycket bra” (M=4). En summering av svarsprocenten för ”bra” och ”mycket bra” visar att störst andel inom dessa svartalternativ återfinns bland föräldraenkäterna från Härnösands fhsk och Örebro fhsk/STC. Lägst andel svar på samma alternativ erhåller Västanvik, Önnestad och Nordiska fhsk. En av de få enkätkommentarerna på frågan efterlyser en stegring av svårighetsgraden och några föräldrar efterlyser mindre repetition och högre tempo. *Föräldraintervjuerna* är ofta positiva när det gäller planering och genomförande av undervisningen:

Man märker att de pratar mycket med varandra lärarna, att de har diskussion om hur gruppen är och hur de funderar och så försöker de anpassa sig efter hur de uppfattar att vi är ...jag tycker det märks tydligt.

Det framställs både negativa och positiva föräldrakommentarer för varje utbildningsanordnare när det gäller de olika delasppekter som utvärderingen fokuserar. Resultaten är komplexa och mycket beror på vilken fråga som ställts, föräldrarnas behov, mm. Resultaten måste alltså tolkas med viss försiktighet, förenklade och

generaliserande slutsatser kan inte dras. Skillnaderna i svarsfrekvenserna mellan olika anordnare av TUFF är dock mycket tydliga för vissa delfrågor (se t ex 20b).

Tabell 7. Föräldrars svar på enkätfråga 20a: Vad anser du om planering och genomförande av undervisningen? Procentuell fördelning och antal enkät-svar för varje utbildningsanordnare.

	Mycket bra	Bra	Varken bra eller dåligt	Dåligt	Mycket dåligt	Summa	Antal föräldrasvar
Väddö	34,4	46,9	12,5	6,2	0	100	32
Härnösand	30,4	65,2	4,4	0	0	100	23
Nordiska	17,5	50,9	21,1	10,5	0	100	57
Västanvik	25	37,5	31,3	6,3	0	100	16
Önnestad	22,7	45,7	17,1	8,5	5,7	100	35
Örebro/STC	25	62,5	10,9	1,6	0	100	64
Svarsprocent för alla enkäter	26,1	53,1	14,7	5,3	0	100	227

När det gäller *valet av innehåll* (fråga 20b) visar föräldrarnas bedömningar liknande mönster som vid tidigare fråga (20a). En majoritet, 77,4% svarar att valet av innehåll är ”bra” eller ”mycket bra” (M=3,9). Högst andel föräldrar i dessa svarsalternativ visar Härnösandsenkäterna (95,6%) och lägst visar Önnestadsenkäterna (65,7%).

I en av enkätens frågor (fråga 21a) fokuserades i vilken grad föräldern haft *möjlighet att påverka kursinnehåll och uppläggning*. En summering av svarsalternativen ”ganska mycket” och ”mycket” visar att 29,8 % av samtliga föräldrar markerat dessa alternativ. Två skolor skiljer sig från de övriga, Härnösands och Västanviks fhs, där drygt hälften av föräldrarna markerar dessa alternativ. Föräldrarna ombads även bedöma i vilken grad *förkunskaperna i grupperna varierat* (fråga 21b). Dessa har varierat ”ganska mycket” eller ”mycket” enligt 48,7% av enkätsvaren. Tendensen bland föräldrar som gått på Härnösands respektive Västanviks fhs är att förkunskaperna inte varierat så mycket, medan föräldrar från Nordiska och Örebro fhs/STC ansåg detta i högre grad. En aspekt som framhålls är betydelsen av hur mycket föräldern tecknar hemma, vilket kan leda till att grupper som gått lika många kursveckor blir mycket heterogena. När det gäller *undervisningens anpassning efter deltagarnas språknivå* (fråga 21c) visar tabell 8 att Väddö och Västanvik fhs får högsta procenten vid summering av svarsalternativen ”ganska mycket” och ”mycket”, medan Nordiska och Önnestad får de lägsta. För samtliga enkäter är den summerade svarsprocenten 60,1 % för ”ganska mycket” och ”mycket” (M=3,6). I *föräldrarintervjuerna* finns många positiva kommentarer om lärarna är lyhördhet.

Tabell 8. Föräldrars svar på enkätfråga 21c: I vilken grad har kursinnehåll och uppläggning motsvarat din språknivå? Procentuell fördelning och antal enkätsvar för varje utbildningsanordnare.

	Mycket	Ganska mycket	Delvis	Ganska litet	Inte alls	Summa	Antal föräldrasvar
Väddö	9,7	67,7	19,4	3,2	0	100	31
Härnösand	13,6	54,6	22,7	9,1	0	100	22
Nordiska	20,3	28,8	32,2	16,9	1,7	100	59
Västanvik	25	50	18,7	6,3	0	100	16
Önnestad	8,6	40	34,3	17,1	0	100	35
Örebro/STC	9,5	52,4	31,7	6,4	0	100	63
Svarsprocent för alla enkäter	14	46,1	28,8	10,2	0,8	100	226

Enligt resultaten i tabell 9 tycker 44,6% av samtliga föräldrar att *undervisningen och kursinnehåll* har *individanpassats* (fråga 21d) ”ganska mycket” eller ”mycket” efter kursdeltagarnas nivå och behov (M=3,3). Detta antyder att alla föräldrar inte är helt nöjda på denna punkt. Härnösand och Västanvik fhsk får högsta procenten vid summering av svarsalternativen ”ganska mycket” och ”mycket”, medan Nordiska fhsk och Önnestad får de lägsta. En tendens i *föräldrantervjuerna* är att det skett en utveckling till det bättre.

Det har faktiskt blivit bra...Det har funnits utrymme för egna frågor. Visst skall det vara struktur på lektionerna men det måste också finnas plats för egna frågor eftersom alla har olika stadier i livet...man vill få hjälp med hur man skall förklara saker och ting.

Tabell 9. Föräldrars svar på enkätfråga 21d: I vilken grad har undervisningen och kursinnehåll individanpassats efter kursdeltagarnas nivå och behov? Procentuell fördelning och antal enkätsvar för varje utbildningsanordnare.

	Mycket	Ganska mycket	Delvis	Ganska litet	Inte alls	Summa	Antal föräldrasvar
Väddö	16,1	32,3	32,3	19,3	0	100	31
Härnösand	22,7	45,4	27,3	4,6	0	100	22
Nordiska	8,5	22	22	27,1	20,3	100	59
Västanvik	33,3	26,7	33,3	6,7	0	100	15
Önnestad	14,3	28,6	25,7	20	11,4	100	35
Örebro/STC	19,4	27,4	33,9	14,5	4,8	100	62
Svarsprocent för	16,7	27,9	28,7	18,7	7,9	100	224

alla enkäter							
--------------	--	--	--	--	--	--	--

Föräldrarnas kommentarer och intervjusvar visar betydelsen av mindre grupper. Därigenom kan varje förälders behov bättre bemötas.

Resultatet på nästa delfråga (21e) visar att 60,5% av föräldrarna tycker att det funnits ”ganska mycket” eller ”mycket” *balans mellan lärarledd undervisning och individuellt arbete* (M=3,7). Resultaten i tabell 10 visar att Härnösand och Örebro fhsk/STC får högsta procenten vid summering av svarsalternativen ”ganska mycket” och ”mycket”, medan Västanvik och Önnestad fhsk får de lägsta.

Tabell 10. Föräldrars svar på enkätfråga 21e: I vilken grad har det funnits balans mellan lärarledd undervisning och individuellt arbete? Procentuell fördelning och antal enkätsvar för varje utbildningsanordnare.

	Mycket	Ganska mycket	Delvis	Ganska litet	Inte alls	Summa	Antal föräldrasvar
Väddö	23,3	40	30	6,7	0	100	30
Härnösand	4,5	68,2	18,2	9,1	0	100	22
Nordiska	15,2	39	35,6	6,8	3,4	100	59
Västanvik	31,2	18,8	43,8	6,2	0	100	16
Önnestad	17,1	25,7	37,1	14,3	5,7	100	35
Örebro/STC	19,3	48,4	24,2	8,1	0	100	62
Svarsprocentför alla enkäter	18,7	41,9	29,9	7,9	1,7	100	224

Enkätresultatet för delfråga 21f, om det har funnits *individuell uppföljning* av föräldrarnas utveckling i teckenspråk, ger den lägsta siffran (26,2%) av alla delfrågor när procenten summeras för svarsalternativen ”ganska mycket” och ”mycket” (M=2,6). Örebro fhsk/STC har högre procentsats på svarsalternativen ”ganska mycket” och ”mycket” vilket skiljer sig från övriga skolor. Detta är sannolikt ett resultat av att den systematiska och regelbundna feedback föräldrarna får efter varje avslutat kursvecka

Tabell 11. Föräldrars svar på enkätfråga 21f: I vilken grad har det funnits individuell uppföljning av din utveckling i teckenspråk? Procentuell fördelning och antal enkätsvar för varje utbildningsanordnare.

	Mycket	Ganska mycket	Delvis	Ganska litet	Inte alls	Summa	Antal föräldrasvar
Väddö	9,68	12,90	16,13	29,03	32,26	100	31
Härnösand	0	9,09	50	36,36	4,55	100	22
Nordiska	3,39	15,25	10,17	30,51	40,68	100	59
Västanvik	12,5	12,5	18,75	50	6,25	100	16
Önnestad	2,86	8,57	20	37,14	31,43	100	35
Örebro/STC	20	28,33	18,33	21,67	11,67	100	60
Svarsprocent för alla enkäter	9,17	17,08	20	30	23,75	100	208

I *föräldrarintervjun* ställdes frågan ifall föräldern fått individuell återkoppling eller kommentarer om den språkliga förmågan, t.ex. vad som kan utvecklas mer. I allmänhet upplever inte föräldrarna att de får sådant i någon större omfattning. Vissa föräldrar är kritiska till att de inte fått mer på denna punkt, vilket kan jämföras med lärarnas försiktighet med att inte gå för hårt fram. Samtidigt uppger de föräldrar som använt sig av skolornas inspelningsteknik att det ofta sker någon form av uppföljning av denna. Även lärarintervjuerna visar att föräldrarna får en viss feedback på sitt teckenspråk som en del av undervisningen, t.ex. vid uppföljningar av egna inspelningar. Ett hinder för en kontinuerlig återkoppling, som nämns i intervjuer är när tillfälliga lärare anlitas i för stor utsträckning. Härnösand fhsk har systematiskt försökt motverka detta genom att tilldela varje grupp en lärare som följer gruppen genom hela utbildningen. Enligt *lärarintervjuerna* förekommer sällan några diskussioner med föräldrarna om måluppfyllelse. Flera lärare kommenterar:

...man måste vara försiktig, det är ju kommunikationen som är det viktigaste med barnet...man försöker se till att teckenspråket är roligt...inte peka finger.

Några sådana kommentarer ger vi inte för vi vill inte få föräldrarna att känna sig dåliga på något sätt utan vi försöker ser positivt på det hela.

På fråga 22 och 23 om föräldrarnas förväntningar på kurserna under 2003/04 är svarsmönstret klart positivt. Enligt svaren hade 63,6 % haft höga och 9% låga förväntningar på kurserna. En stor andel, 76% tycker att kurserna motsvarade förväntningarna jämfört med 23 % som inte tycker det. Av dem som hade låga förväntningar inför kurserna svarar 36,4% att kurserna motsvarat förväntningarna och 80% av dem som hade höga förväntningar inför kurserna ansåg att de motsvarade förväntningarna. Svartsfördelningen varierar både mellan och inom de olika utbildningsanordnarna.

Tabell 12. Föräldrars svar på enkätfråga 22: Vad hade du för förväntningar på kurserna? och fråga 23: Motsvarade kurserna dina förväntningar? Procentuell fördelning för varje utbildningsanordnare.

	Fråga 22				Fråga 23		
	Låga	Inga alls	Höga		Ja	Nej	
Väddö	0	35,5	64,5	100	80,6	19,4	100
Härnösand	0	26,1	73,9	100	100	0	100
Nordiska	15,3	23,7	61	100	70,2	29,8	100
Västanvik	6,25	12,5	81,25	100	75	25	100
Önnestad	18,2	39,4	42,4	100	42,4	57,6	100
Örebro/STC	9,5	27	63,5	100	78,9	21,1	100
Svarsprocent för alla enkäter	9,1	27,3	63,6	100	76,5	23,1	100

6.4 Lärarnas kompetens

Enligt 4§ TUFF-förordningen³⁹ skall utbildningsanordnaren använda kompetenta lärare för undervisningen. Den första utbildningen för undervisning i teckenspråk startades på Västanviks fhsk. Akademiska studier i teckenspråk erbjöds först på Stockholms universitet men finns idag även i Malmö och Örebro. Mycket få studenter har avlagt lärarexamen med ämnet teckenspråk kombinerat med något annat ämne. Från 2004 erbjuds en språkläro-utbildning i teckenspråk vid Örebro universitet. I den examen ingår teckenspråk om minst 40 poäng, med ämnesstudier, språkdidaktik och verksamhetsförlagd utbildning.

I tabell 13 sammanfattas TUFF-lärarnas utbildning. Resultaten visar att 24 av 38 lärare har den ettåriga Västanviksutbildningen. Lärarexamen från lärarhögskola/universitet saknas genomgående, med undantag för en lärare. 20 av 38 lärare har mer än en utbildning, t.ex. lärare nr 12, som förutom utbildningen vid Västanvik har 40 poäng praktisk-pedagogisk utbildning och 40 poäng i teckenspråk. Utöver sin grundutbildning har drygt hälften av lärarna på olika sätt breddat sin kompetens. Vid varje utbildningsanordnare finns några lärare som läst minst 20 poäng teckenspråk på universitetsnivå. Under höstterminen 2004 kommer sex av lärarna att läsa F-linjen (folkhögskolelinje) på distans vid Linköpings universitet. Det sker inte någon omfattande kompetensutveckling med speciellt avseende på TUFF, i allmänhet ett par gånger per år. När dessa nationella sammanträden ordnas kan dock inte alla lärare delta pga. lärarbrist. Alla TUFF-lärare har ytterligare någon undervisning på folkhögskolan, t.ex. på teckenspråks- och/eller tolklinjerna.

³⁹ SFS 1997:1158.

Tabell 13. TUFF-lärares utbildning vid de olika utbildningsanordnarna. Kolumnförklaring, se nedan. n =38.

	SSL 20p	SSL 40p ≤	PPU 20p	PPU 40p	Annat univ.ämne	Västanviks- utbildning	Annan utbildning	Antal lärare i TUFF vid respektive fhsk
Önnestads fhsk	1	6	2		1, 6	2, 3, 7	4, 5, 8	8
Nordiska fhsk	9, 14, 15, 17	11, 12, 13, 16	14	9,12	13, 15	9,10,12,14, 17		9
Örebro fhsk/STC	20, 21	18	20	18, 21	19	18, 19, 21	22	5
Väddö fhsk		23, 24		24, 23		23	25	3
Västanviks fhsk	29, 30	26, 27	26, 28, 29		26, 29	26, 27, 28, 29, 30, 31	26, 28, 30	6
Härnösands fhsk	33	32, 34				33, 34, 35, 36, 37, 38		7
Antal lärare som har respektive utbildning	10	12	6	6	7	24	8	

SSL= Swedish Sign Language (Svenskt teckenspråk), poäng på universitetsnivå.

PPU= univ. poäng i Praktisk-Pedagogisk Utbildning, t.ex. vid Pedagogiska institutionen, Örebro universitet.

Annat univ.ämne är t.ex. pedagogik, dövblindkunskap.

Västanviksutbildning avser den ettåriga utbildningen för undervisning i SSL.

Annan utbildning är t.ex. tolkutbildning, SSL-linje på fhsk, fritidspedagogutbildning.

Ann: Nummer 1 - 8 är TUFF-lärare vid Önnestad fhsk, nr 9 - 17 Nordiska, nr 18 - 22 Örebro fhsk/STC, nr 23 - 25 Väddö, nr 26 - 31 Västanvik och nr 32 - 38 vid Härnösand fhsk.

Samtliga utbildningsanordnare har någon eller några lärare som är huvudansvariga för TUFF, samtidigt som de andra teckenspråklärarna på respektive skola anlitas för intensivveckor. Vid Västanviks och Örebro fhsk/STC har skolan satsat på en person med spetskompetens och ansvar för de digitala språkboxarna. Tillfälliga lärare anlitas på några skolor, Härnösands- och Önnestads fhsk, för att klara TUFF-undervisningen. Personliga kvalifikationer och lämplighet har då lika stor betydelse som formell utbildning t ex framhålls värdet av lärare i olika åldrar då de tillför olika perspektiv och erfarenheter.

I *föräldränsenkäten* ställdes två frågor angående lärarnas kompetens. I stort sätt alla föräldrar, 99% anser att lärarnas kunskaper i teckenspråk är ”bra” eller ”mycket bra” (fråga 20c) medan 89% anser att lärarnas sätt att förklara och undervisa är ”bra” eller ”mycket bra” (fråga 20d). Resultaten för fråga 20d redovisas i tabell 14. Medelvärde för samtliga utbildningsanordnare är mellan ”bra” och ”mycket bra” (M=4,4). Tabellen visar att när andelen svar summeras för alternativen ”bra” och ”mycket bra” ligger Härnösands fhsk högst med 100%, följt av Väddö (93%) och Önnestad (91%). Föräldrarna i intervjuerna anser att *lärarnas kompetens* är god, även om kvalitén varierar finns mycket få kritiska kommentarer.

Några få förädrakommentarer aktualiserar tillförlitligheten i enkäten. Någon skriver att fyra av fem lärare varit bra, men att detta inneburit att svarsalternativet ”varken bra eller dåligt” markerats. En enskild lärare med många timmar har dragit ner kursbetyget i två fall. En förälder kommenterar:

Eftersom det är flera olika lärare under kursen går det inte att säga generellt. Vissa är mycket bra. Vissa är till och med dåliga.

Tabell 14. Föräldrars svar på enkätfråga 20 d: Vad anser du om lärarnas sätt att förklara och undervisa? Procentuell fördelning och antal enkätsvar för varje utbildningsanordnare. N=225.

	Mycket bra	Bra	Varken bra eller dåligt	Dåligt	Mycket dåligt	Summa	Antal föräldrasvar
Väddö	46,7	46,7	6,7	0	0	100	30
Härnösand	34,8	65,2	0	0	0	100	23
Nordiska	47,4	36,8	8,8	7	0	100	57
Västanvik	43,7	37,5	18,8	0	0	100	16
Önnestad	42,9	48,6	8,6	0	0	100	35
Örebro/STC	45,3	40,6	14,1	0	0	100	64
Svarsprocent för alla enkäter	48	41,4	9	1,6	0	100	225

6.5 Material och läromedel

Under de första åren efter 1998 var TUFF-undervisningen i hög grad styrd av en stegindelning med bestämda material- och innehållspärmar för varje steg. Under höstterminen 2003 påbörjades en mer behovsstyrd undervisning utifrån ett nytt undervisningsmaterial hos alla utbildningsanordnare. Denna förändring har föregåtts av ett utvecklingsprojekt, TUFF-MAT, som alla folkhögskolor bidragit till på olika sätt. I det ny undervisningsmaterialet ingår flera olika delar, bl.a. 41 lådor med olika ämnesområden med tillhörande materialförslag. I materialet ingår också digitala språkboxar (DSB) som har utvecklats för bl.a. inspelning och avläsningsträning.

Med hjälp av DSB kan läraren individualisera uppgifter för varje förälder. En DVD med berättelser på teckenspråk som föräldern kan få med hem för träning mellan TUFF-veckorna ingår också i materialet. Utvärderingens resultat visar att det nya materialet inneburit en viss omsvängning mot högre grad av individualisering jämfört med den tidigare mer materialpräglade uppläggningsen.

På Västanvik fhsk används det nya materialet, inklusive DSB. Rektor har haft särskilda diskussioner med TUFF-lärarna om genomförande och uppläggning av utbildningen i relation till det nya materialet. Enligt skolledningen på Härnösand fhsk har lärarna tagit till sig det nya arbetssättet med TUFF. DSB används 2-3 gånger per vecka, liksom de 41 ämnesområdena. En lärare på skolan tycker att det nya materialet är bra, det innebär mer arbete för läraren, men är också roligare. Innan föräldrarna kommer till en kursvecka på Önnestad får de välja vilket/vilka av de 41 ämnesområdena de önskar. Det material som hör till dessa områden används. Där emot utnyttjas inte DSB i någon större utsträckning, men för avläsningsövningar används DVD-materialet. Föräldrarna har varit mindre intresserade av att spela in sig själva i språkboxar. En övergång har skett till ett betydligt friare arbetssätt, enligt en lärarintervju, mer kommunikation och styrt av föräldrarnas behov. Väddölärarna formulerar att de skulle önska mer handledning i hur det nya materialet skall användas. De använder i hög utsträckning eget material. På Örebro fhsk/STC används allt material och DSB utnyttjas mycket. Lärarna tycker att materialet (lådorna) passar bättre för yngre barn, vilket var en målsättning när det togs fram, i enlighet med förordningen. Det nya arbetssättet är enligt skolledningen inte så statiskt som förr, utan utgår från vad var och en kan. Lärarna tycker att det nya arbetssättet är betydligt bättre, men mer tidskrävande eftersom det gäller att planera i större utsträckning för varje förälder, inte bara för hela gruppen. Nordiska fhsk använder allt det nya materialet. En av skolans lärare upplever att det är det inneburit en mer öppen dialog med föräldrarna.

I föräldraenkäten ställdes en fråga om läromedel och material (20e), vilket redovisas i tabell 15. Mer än hälften av föräldrarna, 61,1%, är positiva, det vill säga anser att läromedel och material är ”bra” eller ”mycket bra” (M=3,6). Föräldrar från Härnösands och Örebro fhsk/STC står för den högsta procenten svar i dessa kategorier medan föräldrar från Väddö samt Västanviks fhsk står för de lägsta.

I *föräldrarintervjuerna* får läromedlen oftast positiva kommentarer.

Väldigt nyttigt och det är väldigt intressant... Jag är väldigt oteknisk men jag förstod faktiskt.

Förr samma material som dök upp igen, nu mycket nytt material som dyker upp...DSB inte så roligt men nyttigt.

Det nya TUFF-materialet är bra.

En viss kritik finns dock mot att teckenspråket på den nya DVD:n är litet för snabbt för en del och att stenciler och papper fortfarande används på flera skolor.

Tabell 15. Föräldrars svar på enkätfråga 20e: Vad anser du om läromedel och material? Procentuell fördelning och antal enkätsvar för varje utbildningsanordnare.

	Mycket bra	Bra	Varken bra eller dåligt	Dåligt	Mycket dåligt		Antal föräldrasvar
Väddö	19,3	29	35,5	9,7	6,5	100	31
Härnösand	34,8	43,5	21,7	0	0	100	23
Nordiska	21,1	35,1	29,8	10,5	3,5	100	57
Västanvik	18,7	31,2	25	18,8	6,3	100	16
Önnestad	17,7	41,1	17,6	11,8	11,8	100	34
Örebro/STC	14,3	52,4	25,4	7,9	0	100	63
Svarsprocent för alla enkäter	21,1	40,1	25,2	9,5	4,1	100	224

6.6 Slutsatser

- Intervjuerna visar att lärarna, med något undantag, är omedvetna om innebörden och betydelsen av ramkursplanen och lokala planer.
- Drygt tre fjärdedelar av föräldrarna anser att undervisningens kvalitet ifråga om planering och genomförande samt valet av innehåll varit ”bra” eller ”mycket bra”. Föräldrarna är däremot betydligt mindre nöjda med möjligheten att påverka kursinnehåll och uppläggning samt graden av individualisering.
- Få lärare har formell lärarexamen men många har läst teckenspråk och pedagogik på högskole-/universitetsnivå.
- Föräldrarna bedömer lärarnas kompetens och insatser genomgående positivt, liksom deras planering, genomförande och val av innehåll. Bristen på individuell uppföljning kritiserar dock.
- Det nya materialet som innebär en mer behovsstyrd, individualiserad undervisning har under läsåret införts hos alla utbildningsanordnare. I vilket utsträckning materialet utnyttjas varierar dock. Mer än hälften, 61% av föräldrarna anser att material och läromedel är ”bra” eller ”mycket bra”.
- Föräldrarnas bedömning av utbildningens kvalitet varierar mellan utbildningsanordnarna.

7. Sammanfattande analys: likvärdighet

7.1 Likvärdighet

Innan TUFF infördes 1998 kritiserades det dåvarande utbudet för ojämn geografisk fördelning och för att de ekonomiska villkoren för föräldrarna skiftade mellan olika utbildningar.⁴⁰ I propositionen som föregick TUFF-reformen⁴¹ var den främsta kritiken mot dåvarande utbud bristen på gemensam struktur. Därav fastslogs det att en förutsättning för *likvärdighet* och kvalitet var att utbildningen bedrevs inom ramen för en ramkursplan. I de sammanfattande förslagen från slutbetänkandet av TUFF-utredningen⁴² var ambitionen att förbättra förutsättningarna för utbildning för föräldrar och att möjliggöra likartade ekonomiska förutsättningar för deltagare och utbildningsanordnare. Likvärdighet diskuteras här ur två aspekter: *lika tillgång* till utbildning och *likvärdig utbildning* vad gäller kvalitet och måluppfyllelse.

7.1.1 Lika tillgång?

Utvärderingen visar att tillgängligheten till TUFF varierar mellan regioner och utbildningsanordnare samt är beroende av föräldrarnas olika förutsättningar.

När det gäller fast eller flexibel gruppstillhörighet visar utvärderingen att den flexibla modellen innebär större valmöjlighet och därmed större tillgänglighet. Utvärderingen visar dock att den fasta gruppstillhörigheten uppskattas mer positivt än den flexibla antagnings sättet. Olika antagningsmodeller förefaller alltså inte vara direkt förknippade med tillgänglighetsfrågan. När det gäller kursernas förläggning under året visar utvärderingen att vissa folkhögskolor förlägger TUFF när personal- och lokalresurser kan frigöras, dvs. under skollov medan andra förlägger kursveckorna kontinuerligt under terminerna. Utvärderingen visar att det både finns fördelar och nackdelar med de båda uppläggen, men att konsekvenserna av de olika modellerna kan bli betydelsefulla på individ- och familjenivå.

De ekonomiska förutsättningar innebär stora problem för en del av föräldrarna som deltar i TUFF. Den nuvarande ersättningen på 75 kr/timmen är förhållandevis låg och har inte höjts sedan starten 1998. Dessutom utgår inte reseersättning till de föräldrar som dagligen pendlar till utbildningsanordnare. Daglig pendling är nödvändigt om inte internat och barntillsyn erbjuds av utbildningsanordnaren.

Barntillsynen får enligt föräldraenkäten övervägande positiva föräldraomdömen, dvs. i genomsnitt fyra på en fem-gradig skala. Samtidigt är den av två olika slag. Örebro fhsk/STC och Västanviks fhsk erbjuder inom ramen för reguljär teckenspråkig barnomsorg/skolbarnomsorg medan övriga skolor ordnar tillfällig barntillsyn. Dessa två TUFF-anordnare får tillsammans med Härnösand de högsta procen-

---

⁴⁰ SOU 1996:102, s 15.

⁴¹ Prop. 1996/97:102, Utbildning i teckenspråk för vissa föräldrar, s 10, 14, (här kursiverat).

⁴² SOU 1996:102, s 87.

ten föräldrar som tycker att barntillsynen är bra eller mycket bra. En av utbildningsanordnarna, Väddö fhsk, erbjuder ingen barntillsyn under terminskurserna. Många i regionen befinner sig dock på pendlingsavstånd, en förutsättning som ställer andra krav på tillgänglighet.

Ytterligare en förutsättning för att kunna delta i TUFF är möjligheterna att få/ta ledigt från arbetet. Utvärderingen visar att denna aspekt har stor betydelse och att föräldrars skilda förutsättningar även innebär variationer i tillgänglighet.

Tillgängligheten för vissa grupper såsom invandrare, föräldrar till dövblinda osv. är ofullständigt utvecklad, men en förändring är påbörjad.

7.1.2 Likvärdig utbildning?

Avsikten med den av Skolverket framtagna ramkursplan var att skapa en mer likvärdig föräldrautbildning med hög kvalitet. Utvärderingen visar dock att kursplanen inte är det styrande dokument såsom avsetts. Lärarnas medvetenhet om ramkursplanen och dess innehåll är, med något undantag, genomgående låg. Ytterligare ett problem med ramkursplanens mål och måluppfyllelse är att dess innebörd sällan diskuterats gemensamt av utbildningsanordnarna. Detta visar att det finns vissa brister i utbildningens kvalitetssäkring och likvärdighet.

Utvärderingen visar att det finns kvalitetsskillnader mellan utbildningsanordnarna. Procentuella fördelningen för positiva enkätsvar (bra, mycket bra; ganska mycket, mycket) visar sammantaget att Härnösandsenkäterna är mest positiva följt av Örebro fhsk/STC. Västanviks fhsk. Väddö och Nordiska fhsk ligger i en mellangrupp. Önnestads fhsk får sammantaget en mindre andel positiva svar. Som framgått av redovisningen i kapitel 6 finns en viss tendens i enkätsvaren att rangordningen mellan skolorna varierar beroende vilken fråga som ställs. Väddö fhsk är t.ex. bäst och näst bäst i ett par frågor men sist på en annan. Härnösands fhsk är dock bäst i ett flertal frågor, med undantag för en. Utvärderingen visar också att föräldrarna från Härnösand jämfört med andra föräldrar, genomgående skattar sig själva högre i förhållande till ramkursplanens strävansmålen.

Få lärare har formell lärarexamen men många har läst teckenspråk och pedagogik på högskole-/universitetsnivå. Föräldrarna bedömer lärarnas kompetens och insatser genomgående positivt, liksom deras planering, genomförande och val av innehåll. Bristen på individuell uppföljning kritiserar dock.

Det nya materialet som innebär en mer behovsstyrd, individualiserad undervisning har under läsåret införts hos alla utbildningsanordnare. I vilket utsträckning materialet utnyttjas varierar dock. Mer än hälften, 61% av föräldrarna anser att material och läromedel är ”bra” eller ”mycket bra”.

En annan faktor av betydelse för måluppfyllelsen är i vilken utsträckning föräldrarna erbjuds och/eller deltar i teckenspråkskurser inom landstingens habilitering. På denna punkt varierar föräldrarnas situation i landet. Föräldrar från tretton län har deltagit i sådan utbildningen, medan föräldrar från sammanlagt sju län inte deltagit i

sådana kurser. Flest deltagare, procentuellt, finns i Västra Götaland (53%), Västmanland (58%), Region Skåne (32%) och i Stockholm (32%).

7.2 Svårigheter att nå målen

Inför TUFF-reformen diskuterades vikten av kvalitet och kvalitetssäkring av utbildningen. För att garantera kvalitet berättigades föräldrarna tolv kursveckor varefter de skall ha nått en viss kunskapsnivå. Det övergripande målet med TUFF-utbildningen är att föräldrarna skall kunna kommunicera med sitt barn. Detta mål bryts i ramkursplanen ner i ett antal strävans- och uppnåendemål.

Utvärderingen visar att det inte förefaller vara lätt att nå målen. Lärarintervjuerna och deras bedömningar av föräldrarnas kunskaper visar att endast ett fåtal når ramkursplanens fastställda mål. Föräldrarna bedömer sig själva mer positivt jämfört med lärarna i förhållande till ramkurplanens mål men många påtalar de kommunikationssvårigheter som finns mellan dem och barnet. Många uttrycker även stor oro inför framtiden då barnet blir äldre och TUFF-kurserna tar slut.

När det gäller svårigheterna att nå utbildningens mål påtalas framförallt tre orsaker: För det första anser både skolledare, lärare och föräldrar att 240 utbildningstimmar är för lite. Många uttrycker frustration över den korta utbildningstiden. För det andra påverkar fragmentiseringen av kursveckorna måluppfyllelsen negativt. Föräldrar som gått längre perioder har enligt egen upplevelse och lärarbedömningar utvecklat sitt teckenspråk mycket positivt. Slutligen förekommer inte de så kallade efterföljande utbildningar som påtalades när TUFF infördes. Behovet av föräldrautbildning täcks inte och därmed försvåras möjligheterna att nå utbildningens mål.

7.3 Utvecklingsbehov

Utvärderingen visar att det finns kvalitetsskillnader mellan de olika utbildningsanordnarna vilket innebär ett likvärdighetsproblem. Dessutom efterfrågar många utbildningsanordnare en tydligare samordning och styrning från uppdragsgivarens sida. Det påpekas även att det finns ett behov av gemensamt utvecklingsarbete så som kompetensutveckling för lärarna, gemensamma diskussioner kring ramkursplanens innebörd och dess mål samt diskussioner kring utbildningens problem och utvecklingsmöjligheter.

Skolverket har enligt förordningen ansvar för uppföljning och utvärdering av TUFF. Skolverket har vidare tillsynsansvar för utbildningen och kommer i sitt inspektionsuppdrag även att inkludera TUFF-utbildningen. Specialpedagogiska institutet, som är uppdragsgivare till de sex utbildningsanordnarna, har enligt samma förordning ansvar för handläggning och kontroll av statsbidragen. En del av det ansvar som kan förknippas med utbildningens kvalitet läggs direkt på utbildningsanordnarna, t.ex. att skapa förutsättningar för lokalt utvecklingsarbete, att erbjuda en teckenspråkmiljö eller att använda kompetenta lärare. Efter fem år erfarenhet är

Rapport

2004-09-29
46 (67)
Dnr 2003:1347

Skolverket

det dock uppenbart att det behövs en samordnings- och utvecklingsinsats för TUFF.

Referenser

CSNFS 1998:7. *Centrala studiestödnämndens föreskrifter och allmänna råd om ersättning till deltagare i teckenspråksutbildning för vissa föräldrar.*

Prop. 1996/97:162. *Utbildning i teckenspråk för vissa föräldrar, m.m.*

Regeringens skrivelse 2003/04:47. *Utveckling av den nationella strategin för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter.*

Regeringens skrivelse 2003/04:143. *Redovisning av regeringens insatser för barn och unga i statsbudgeten för år 2004.*

Regleringsbrev 2004. *Regleringsbrev för budgetåret 2004 avseende Statens Skolverk, (prop. 2003/04:1, utg.omr. 16, bet. 2003/04:UbU1, rskr. 2003/04:92).*

Regleringsbrev 2004. *Regleringsbrev för budgetåret 2004 avseende Specialpedagogiska institutet, (prop. 2003/04:1, utg.omr. 15, bet. 2003/04:UbU2, rskr. 2003/04:94).*

Riksrevisionsverket (2003). *Transfereringar vid Specialpedagogiska institutet, Revisionsrapport, RRV, dnr 30-2002-0393.*

SFS 1982:763. *Hälso- och sjukvårdslagen.*

SFS 1997:1158. *Förordning om statsbidrag för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar.*

SKOLFS 2003:19. *Skolverkets föreskrifter om ramkursplan för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar.*

Skolverket (1996). *Likvärdighet – ett delat ansvar.* Skolverkets rapport nr 110, Stockholm: Skolverket.

Strömberg, Sonia (2003). Teckenspråksundervisning för föräldrar med utländsk härkomst. I *Teckenspråkoppläring for foreldre til døve og sterkt tunghørte barn.* Nordisk konferanse i Oslo, 9. og 10. september 2003.

SOU 1962:102. TUFF teckenspråksutbildning för föräldrar. Slutbetänkande av Utredningen om utbildning i teckenspråk för föräldrar till döva barn m.m. Stockholm: Fritzes.

Bilagor

Bilaga 1a

Frågeområden för intervjuer hos utbildningsanordnare/ansvariga skolledare

- UPPDRAGET-MÅL
  - 1.a) Vilken roll har SIT ifråga om föreskrifter/styrning respektive resultatuppföljning av TUFF som uppdragsutbildning?
  - b) Har något varit problematiskt i uppdraget och dess genomförande? (t.ex. som borde förändras?)
  2. Vilken betydelse har kursplanens strävansmål vid planering av TUFF-kurserna?
Har ni några övriga kommentarer om Skolverkets ramkursplan?
  3. Den lokala planen: hur har den utformats och tillkommit? Hur integreras den i arbetet?

- FÖRUTSÄTTNINGAR
  4. Introduktionsutbildningen föräldrarna deltagit i, från olika län:
    - a) Hur har den varit upplagd?
    - b) Hur varierar nivån föräldrarna uppnått från olika län? Är detta ett problem?
  5. Vilka förutsättningar finns hos er för att klara TUFF-målen?
Utformning av organisationen i form av strukturer, tidsplanering.
Hur planeras antal TUFF-veckor per år? Varför har denna modell valts?
Sker en flexibel antagning till TUFF-kurserna eller har föräldern en bestämd grupp tillhörighet?
Vilken utbildning har TUFF-lärarna? Vad kräver ni som minimum?
I vilken utsträckning anlitas fasta TUFF-lärare, respektive tillfälliga lärare?
Hur introduceras tillfälliga TUFF-lärare?
Hur sker kompetensutvecklingen av TUFF-lärarna?
Teknisk utrustning.
Internat och barnomsorg

- PROCESSER/GENOMFÖRANDE
  6. Kvalitén på TUFF-undervisningen: Hur har nya TUFF fr.o.m. 2003/2004 genomförts? (ifråga om kursplanen, val av innehåll utifrån föräldrars behov, genomförande av undervisningen med heterogena grupper, DSB, DVD, materiellådorna)
Vilka likheter och skillnader finns mellan den tidigare och nya TUFF?

- SÄKRING AV RESULTAT (OUTPUT)
  7. Dokumentation av utfall (insatser och resultat): Hur följer ni upp resultaten av undervisningen? Sker en bedömning av måluppfyllelse och analys av dess orsaker?
  8. Vad visar utvärderingarna för läsåret 2003/2004?
  9. Ger ni feedback till föräldrar relativt uppnåendemålen?
  10. Vilka förbättringsinsatser görs? (t.ex. metod-, organisations- och kompetensutveckling)
  11. Något vi glömt ta upp?

Frågeområden till TUFF-lärare

- FÖRUTSÄTTNINGAR
  1. Introduktionsutbildningen föräldrarna deltagit i, från olika län:
    - a) Hur har den varit upplagd?
    - b) Varierar nivån föräldrarna uppnått från olika län? Om så är fallet, är detta ett problem?
  2. Vilka förutsättningar finns hos er för att klara TUFF-målen? (utformning av organisationen i form av strukturer, tidsplanering, utvärderingsbara delmål, teknisk utrustning, etc.)
    - Hur planeras antal TUFF-veckor per år? Varför har denna modell valts?
    - Sker en flexibel antagning till TUFF-kurserna eller har föräldern en bestämd grupp tillhörighet?
    - I vilken utsträckning anlitas fasta TUFF-lärare, respektive tillfälliga lärare?
    - Hur introduceras tillfälliga TUFF-lärare?
    - Hur sker kompetensutvecklingen av TUFF-lärarna?

- PROCESSER/GENOMFÖRANDE
  3. Kvalitén på TUFF-undervisningen: Hur har nya TUFF fr.o.m. 2003/2004 genomförts? (ifråga om kursplanen, val av innehåll utifrån föräldrars behov, genomförande av undervisningen med heterogena grupper, DSB, DVD, materiellådorna)
  4. Vilka likheter och skillnader finns mellan den tidigare och nya TUFF?
  5. Vad är viktigt för dig som TUFF-lärare?
  6. Vilka styrkor och svagheter har din skola i genomförandet av UFF?

- UPPDRAGET-MÅL
  7. Vilken betydelse har ramkursplanens strävansmål vid planering av TUFF-kurserna?
  8. Den lokala planen: hur har den utformats och tillkommit? Hur integreras den i arbetet? Diskuteras kursplanerna gemensamt?

- SÄKRING AV RESULTAT (OUTPUT)
  9. Dokumentation av utfall (insatser och resultat): Hur följer ni upp resultaten av undervisningen? Sker en bedömning av måluppfyllelse och analys av dess orsaker?
  10. Vad visar utvärderingarna för läsåret 2003/2004?

11. Ger ni feedback till föräldrar relativt uppnåendemålen?
12. Vilka förbättringsinsatser görs? (t.ex. metod-, organisations- och kompetensutveckling)
13. Är något problematiskt med TUFF idag? Borde något förändras?

Frågeområden för föräldraintervju

Frågeområdena är desamma som i enkäten, men intervjun ger en möjlighet till en fördjupad förståelse.

BAKGRUND

- 1.a) Vilken typ och grad av hörselskada har ditt barn(dina barn)?
- 1.b) Använder du teckenspråk eller tal (eller en blandning) i kommunikationen hemma med ert/era barn?
2. Landstingets introduktionsutbildning: hur många timmar har du fått? Gav den en bra/mindre bra förberedelse för TUFF?
3. Efterföljande utbildningar, i vilken utsträckning har du deltagit i sådan?
4. Tidigare TUFF-kurser
  - a) Hur många kursveckor har du gått?
  - b) Hur har dina steg/kursveckor fördelats på de senaste läsåren?

TUFF-UTBILDNINGEN, RAMFAKTORER/FÖRUTSÄTTNINGAR

- 5.a) Valmöjligheter ifråga om tidpunkt för TUFF-kursen: Har utbudet av kursveckor motsvarat dina önskemål?
- b) Valmöjligheter ifråga om plats för TUFF: Har du kunnat välja fhsk/motsvarande för TUFF?
6. Vilken ekonomisk ersättning har du valt att använda under TUFF?
7. Vad har de ekonomiska villkoren betytt för att kunna/inte kunna delta i TUFF?
8. Om du bott på internat, vad anser du om dess kvalitet?
9. Om du fått barntillsyn av utbildningsanordnaren, vad anser du om dess kvalitet?
10. Syskonutbildning i teckenspråk skall om möjligt samordnas med TUFF. I vilken utsträckning detta varit aktuellt och erbjudits i samband med TUFF? Utanför TUFF? Vad är dina synpunkter i så fall på denna utbildning?
11. Har något annat än ekonomi, internatmöjlighet, barntillsyn haft betydelse för dina möjligheter att delta i TUFF?
12. Antalet föräldrar som deltar i TUFF har minskat hos folkhögskolorna. Vad tror du det kan bero på?
13. Vad anser du om antalet TUFF-timmar du kommer att få, 240? Är de tillräckliga?

TUFF-UNDERVISNINGENS INNEHÅLL, UPPLÄGGNING OCH RESULTAT, SAMT LÄRARNAS KOMPETENS, läsåret 2003/2004

14. Vad anser du om kvalitén på undervisningen ifråga om
  - a) anpassningen av undervisningens och kursens innehåll efter din teckenspråkliga nivå?

- b) anpassningen av valet av innehåll efter dina behov? (t.ex. ditt barns ålder; intressen i familjen; vad just du behöver utveckla inom teckenspråk)
  - c) att ge dig återkoppling ifråga om vad du klarar bra respektive behöver utveckla ifråga om teckenspråket?
  - d) andra aspekter?
15. Vad anser du om teckenspråkläraarnas kompetens (t.ex. kunna möta heterogena behov i gruppen; lyhördhet för föräldrarnas kommunikationsförmåga i tsp; variation och effektivitet i lektionsuppläggning)
16. Vad anser du om läromedlen, inkl. digitala språkboxar (DSB) och hur de används i undervisningen?
- Har TUFF-kurserna motsvarat dina förväntningar?
17. Har TUFF-kurserna motsvarat dina förväntningar?
18. Kommentera i vilken grad du upplever att ditt teckenspråk utvecklats under TUFF-kurserna
- a) Utifrån din allmänna uppfattning
  - b) Utifrån TUFF:s strävansmål (se bilaga)
19. Hur skulle TUFF kunna förbättras? (är något problematiskt idag t.ex. ifråga om bestämmelser-undervisningens genomförande-för dig personligen?)
20. Har vi glömt att ta upp något viktigt som måste belysas i en utvärdering av TUFF?

Enkät till föräldrar som gått en eller flera TUFF-kurser läsåret 2003/2004

Bakgrund

Målgruppen för TUFF är, enligt förordningen, föräldrar till barn som för kommunikationen är beroende av teckenspråk. För att kunna dra slutsatser av föräldrarnas synpunkter och krav på TUFF behöver vi vissa bakgrundsfakta om Dig som förälder och om barnet och dess kommunikationsbehov.

1. Jag är

kvinna man

2. I vilket län bor Du? _____

3. Ange Ditt/Dina barns födelseår och vilken grupp det/de tillhör

Födelseår:

- _____ Dövt, med teckenspråk som primärt språk
- _____ Hörselskadat, använder både teckenspråk och tal
- _____ Hörselskadat, använder mest tal med vissa tecken som stöd
- _____ Hörselskadat/dövt och flerfunktionshindrat
- _____ Dövblint, med behov av taktill kommunikation
- _____ Språkstört
- _____ Hörande

4. Har något av barnen CI (cochlea implantat)?

- Ja
 Nej

5. Hur ofta har Du möjlighet att kommunicera på teckenspråk utanför familjen?

- Varje dag
 Någon gång per vecka
 Mer sällan

På vilket sätt?

_____

6. Hur många timmar har Du deltagit i landstingets *introduktionsutbildning* i teckenspråk?

- Färre än 40 timmar
 Ca 40 timmar eller fler

Kommentar (t.ex. ekonomisk villkor)

_____

7. Har Du deltagit i så kallade *efterföljande utbildningar* i teckenspråk, som erbjuds av vissa landsting mellan och efter TUFF-kurserna?

- Ja
 Nej

Om ja, vad har Du gått? _____

Om nej, av vilka skäl?

---

8. Har Du deltagit i *andra utbildningar* i teckenspråk än de i fråga 6 och 7 (t ex Solbacken; helgkurser)?

Ja

Nej

Om ja, vad har Du gått?

Om ja, hur mycket har Du gått?

---

9. Hur många TUFF-kursveckor (tidigare kallade "Steg") har Du gått, till och med vt-04?

1-2 veckor (steg 3-4)

3-5 veckor (steg 5-7)

6-8 veckor (steg 8-10)

9-10 veckor (steg 11-12)

10. Ange i nedanstående tabell när Du gått olika TUFF-steg (ST) under respektive termin [alternativt vilken kursvecka=KV, fr.o.m. läsåret 03/04]. Om Du inte minns exakt de första åren, uppskatta ungefär.

Ange även vilken skola (Sk) som anordnat kursen. Använd följande förkortningar: Da= Väddös Danderydsfilial; Ha=Hadar; Hä= Härnösand; No= Nordiska folkhögskolan i Kungälv; Vä= Västanvik; Ön= Önnestad; Ör= Örebro,teckenspråkscentrum;

Vt-98 Ht-98 Vt-99 Ht-99 Vt-00 Ht-00 Vt-01 Ht-01 Vt-02 Ht-02 Vt-03 Ht-03 Vt-04

ST Sk ST Sk ST Sk ST Sk ST Sk ST Sk ST Sk ST Sk ST Sk ST Sk KV Sk KV Sk

11. Har Du fått information om flera olika skolors/utbildningsanordnares TUFF-kurser, än de i Din egen region?

Ja

Nej

12. Skulle Du vilja ha haft möjlighet att välja utbildningsanordnare/skola?

Ja

Nej

Kommentar

TUFF-utbildningen läsåret 2003/2004

13. Har Du haft möjlighet att välja tidpunkt för utbildningen? (välja TUFF-vecka (or) som passar Dig, Din familj, Ditt arbete, etc.)

Ja

Nej

Kommentar

Rapport

Skolverket

2004-09-29
56 (67)
Dnr 2003:1347

14. Vilken ekonomisk ersättning har Du valt att använda under TUFF-kurserna? (03/04)

CSN-ersättning
Tillfällig föräldrapenning (TFP)
Varierande: CSN ibland, TFP ibland
Annat.

Beskriv vad i så
fall _____

15. Vad har de ekonomiska villkoren för att delta i TUFF-kurserna betytt? (03/04)

Inga problem
Vissa problem, men jag har prioriterat kurserna
Stora problem, men jag har prioriterat kurserna

16. Var har Du bott under TUFF-kurserna? (03/04)

På internat
I hemmet
Varierande

17. Har Du blivit erbjuden barntillsyn av utbildningsanordnaren under TUFF-kurserna? (03/04)

Ja
Nej

Om Nej, hur har barnomsorgen ordnats:

18. Om barntillsynen ordnats genom kursanordnaren, vad anser Du om den? (03/04)

Mycket bra
Ganska bra
Delvis bra
Ganska dålig
Mycket dålig

19. Finns det andra förutsättningar än ekonomisk ersättning samt möjlighet till boende och barntillsyn som haft betydelse för Dina möjligheter delta i TUFF-kurserna? (03/04)

Ja
Nej

Om Ja, vilka:

Undervisningens innehåll, uppläggning och resultat, läsåret 2003/2004

20. I följande fråga vill vi gärna veta vad Du tycker om kvalitén på vissa delar av undervisningen. (03/04)

Kryssa för vad Du anser om...

Mycket Bra Varken bra Dåligt Mycket
bra eller dåligt dåligt

planering och genomförande av undervisningen
val av innehåll

lärarnas kunskaper om teckenspråk
lärarnas sätt att förklara och undervisa
läromedel och material

Kommentar:

---

21. Nedan följer ytterligare några frågor kring undervisningens innehåll och uppläggning. (03/04)

Kryssa för i vilken grad ...

Mycket Ganska Delvis Ganska Inte alls
mycket lite

Du haft möjlighet att påverka kurs-
innehåll och uppläggning?

förkunskaperna i grupperna varierat?

kursinnehåll och uppläggning har motsvarat Din språknivå?

undervisningen och kursinnehåll har individanpassats

efter kursdeltagarnas nivå och behov?

det har funnit balans mellan lärarledd

undervisning och individuellt arbete?

det har funnits individuell uppföljning av Din utveckling i
teckenspråk (t.ex. vad Du är bra på, vad Du behöver tänka på)

Kommentar:

---

22. Vad hade Du för förväntningar på kurserna? (03/04) låga inga höga
alls

23. Motsvarade kurserna (03/04) Dina förväntningar? ja nej

Kommentar:

STRÄVANSMÅL

24. Enligt kursplanen för TUFF skall utbildningsanordnarna i sin undervisning sträva efter att föräldrarna når

vissa mål. Med tanke på TUFF-kurserna 03/04, kryssa för i vilken grad Du...

Mycket Ganska Delvis Ganska Inte alls
mycket lite

1. utvecklat Dina kunskaper i att kommunicera på tecken-

språk så att Du kan följa och stödja barnet(n) i dess utveckling

2. vågar och vill delta i dialog och utveckla Din förmåga

att berätta, beskriva och uttrycka Dina åsikter på teckenspråk

3. utvecklat sådana färdigheter att Du kan kommunicera

i grupp på teckenspråk i vardagliga situationer

4. fått tilltro till Din förmåga att använda tecken-

språk i alla de sammanhang där det behövs

5. kommit till insikt om hur Din egen lärprocess av tecken-

språk går till och att utifrån denna kunskap självständigt arbeta

med att utveckla Ditt teckenspråk

Kommentar:

UPPNÅENDEMÅL

Följande fråga besvaras av Dig som gått färdigt alla eller nästan alla TUFF-veckor (steg/kursvecka 11 och 12)

under läsåret 2003/2004.

Rapport

2004-09-29
58 (67)
Dnr 2003:1347

25. För TUFF-kurserna finns enligt kursplanen vissa mål deltagarna förväntas uppnå. Kryssa i på nedanstående skala hur mycket Du instämmer med respektive påstående:

Instämmer Instämmer Instämmer

helt delvis inte alls

Jag förstår huvudinnehållet i vardagligt teckenspråk.

Jag kan använda teckenspråk för att beskriva och berätta.

Jag kan samtala med mitt barn om vardagliga ämnen och

har viss förmåga att anpassa mitt språk efter situationen.

Jag kan bokstavera och avläsa tydlig bokstavering

Jag har tilltro till den egna språkfärdigheten och vågar

använda teckenspråk i vardagliga situationer

Kommentar

FÖRSLAG TILL FÖRBÄTTRINGAR AV TUFF

26. Hur skulle TUFF kunna förbättras? Rangordna Dina tre viktigaste förslag.

1.

2.

3.

---

27. Om vi glömt att fråga nånting viktigt om TUFF vi borde få med i rapporten till regeringen, skriv det här:

Bilaga 3

Enkät till föräldrar som valt att inte gå någon TUFF-kurs de sista läsåren.

Bakgrund

Målgruppen för TUFF är, enligt förordningen, föräldrar till barn som för kommunikationen är beroende av teckenspråk. För att kunna dra slutsatser av föräldrarnas synpunkter och krav på TUFF behöver vi vissa bakgrundsfakta om Dig som förälder och om barnet och dess kommunikationsbehov.

1. Jag är

kvinna

man

2. I vilket län bor Du? _____

3. Ange Ditt/Dina barns födelseår och vilken grupp det/de tillhör

Födelseår:

- _____ Dövt med teckenspråk som primärt språk
_____ Hörselskadat, använder både teckenspråk och tal
_____ Hörselskadat, använder mest tal med vissa tecken som stöd
_____ Hörselskadat/dövt och flerfunktionshindrat
_____ Dövblint, med behov av taktil kommunikation
_____ Språkstört
_____ Hörande

4. Har något av barnen CI (cochlea implantat)?

Ja

Nej

5. Hur ofta har Du möjlighet att kommunicera på teckenspråk utanför familjen?

Varje dag

Någon gång per vecka

Mer sällan

På vilket sätt?

6. Hur många timmar har du deltagit i landstingets *introduktionsutbildning* i teckenspråk?

Färre än 40 timmar

Ca 40 timmar eller fler

Kommentar (t.ex. ekonomisk villkor?)

7. Har Du deltagit i så kallade *efterföljande utbildningar* i teckenspråk, som erbjuds av vissa landsting mellan och efter TUFF-kurserna?

Ja

Nej

Om ja, vad har Du gått? _____

Rapport

2004-09-29
60 (67)
Dnr 2003:1347

Om nej, av vilka skäl?

---

8. Har Du deltagit i *andra utbildningar* i teckenspråk än de i fråga 6 och 7 (t ex Solbacken, helgkurser)?

Ja

Nej

Om ja, vad har Du gått?

Om ja, hur mycket har Du gått?

---

9. Hur många TUFF-kursveckor (tidigare kallade "Steg") har Du blivit gått, till och med vt-04?

1-2 veckor (steg 3-4)

3-5 veckor (steg 5-7)

6-8 veckor (steg 8-10)

9-10 veckor (steg 11-12)

10. Ange i nedanstående tabell när Du gått olika TUFF-steg (ST) under respektive termin [alternativt vilken kursvecka=KV, fr.o.m. läsåret 03/04]. Om Du inte minns exakt de första åren, uppskatta ungefär.

Ange även vilken skola (Sk) som anordnat kursen. Använd följande förkortningar: Da= Väddös Danderydsfilial;

Ha=Hadar; Hä= Härnösand; No= Nordiska folkhögskolan i Kungälv; Vä= Västanvik; Ön= Önnestad; Ör= Örebro, teckenspråkscentrum;

Vt-98 Ht-98 Vt-99 Ht-99 Vt-00 Ht-00 Vt-01 Ht-01 Vt-02 Ht-02 Vt-03 Ht-03 Vt-04

ST Sk ST Sk ST Sk ST Sk ST Sk ST Sk ST Sk ST Sk ST Sk ST Sk KV Sk KV Sk

11. Vilken/vilka är orsaken/orsakerna till att Du valt att inte deltagit i någon TUFF-kurs under de senaste läsåren?

Ekonomisk ersättning

Barn tillsyn

Kursernas innehåll

Undervisningens kvalitet

Möjligheten att ta/få ledigt från arbetet

Andra skäl

Kommentar:

---

12. Hur skulle TUFF kunna förbättras? Rangordna Dina tre viktigaste förslag.

1.

2.

3.

Bilaga 4

Förordning om statsbidrag (1997:1158) för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar.

SFS nr: 1997:1158

Departement/myndighet: Utbildningsdepartementet

Utfärdad: 1997-12-11

Ändring införd: t.o.m. SFS 2001:291

Inledande bestämmelse

1 § Statsbidrag lämnas enligt denna förordning för kostnader för teckenspråksutbildning för föräldrar till barn som för kommunikation är beroende av teckenspråk (TUFF). Statsbidrag lämnas i den utsträckning det finns medel.

Vid tillämpningen av denna förordning likställs med förälder

1. särskilt förordnad vårdnadshavare som inte är förälder och som har vård om barnet,
2. den som är gift med en förälder eller bor tillsammans med en förälder under äktenskapsliknande förhållanden, och
3. den som har tagit emot ett barn för stadigvarande vård och fostran i sitt hem.

Utbildningen

2 § TUFF skall syfta till att ge föräldrarna sådana färdigheter att de på ett funktionellt sätt kan använda teckenspråk i kontakt med sina barn och därmed främja barnens utveckling.

3 § TUFF skall bestå av påbyggbara kurser om sammanlagt 240 timmar och utgå från de förkunskaper som fås genom den introduktion i teckenspråk som erbjuds inom ramen för habilitering enligt 3 a § hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) eller motsvarande kunskaper.

Statens skolverk skall fastställa en ramkursplan för TUFF. Av ramkursplanen skall målen med TUFF framgå.

Utbildningsanordnaren skall utifrån ramkursplanen fastställa en plan för utbildningen.

2004-09-29
62 (67)
Dnr 2003:1347

4 § Utbildningsanordnaren skall ha förutsättningar för lokalt utvecklingsarbete och erbjuda en teckenspråkig miljö.

För undervisningen skall utbildningsanordnaren använda kompetenta lärare.

5 § Om någon deltagare behöver det skall utbildningsanordnaren erbjuda internatboende och barntillsyn.

Utbildningsanordnaren bör sträva efter att planera TUFF så att syskon kan få teckenspråksutbildning samtidigt med föräldrarna.

6 § TUFF skall i första hand ges innan barnet nått skolåldern och bör genomföras under loppet av fyra år. Föräldrar till yngre barn skall prioriteras.

7 § Den som deltagit i en kurs har rätt att få ett intyg över genomförd utbildning.

Bidrag till anordnare av TUFF

8 § Statsbidrag till anordnare av TUFF får lämnas till kostnader för

1. utbildningen,
2. internatboende, och
3. barntillsyn, förskola eller fritidsverksamhet som utbildningsanordnaren anordnar för deltagarnas barn.

9 § Statsbidrag får lämnas till utbildningsanordnare som anordnar TUFF inom ett regionalt upptagningsområde som avses i 1 kap. 5 § specialscoleförordningen (1995:401) eller i en del av ett sådant område (regional utbildningsanordnare).

Dessutom får statsbidrag lämnas till en utbildningsanordnare som anordnar TUFF med hela landet som upptagningsområde.

10 § Statsbidrag till en utbildningsanordnare beslutas och betalas ut av Specialpedagogiska institutet (institutet) efter ansökan.

I ansökan skall utbildningsanordnaren lämna uppgift om beräknad omfattning samt lämna en kostnadsberäkning för utbildningen. Förordning (2001:291).

11 § har upphävts genom förordning (2001:291).

12 § Innan institutet beslutar om statsbidrag till en utbildningsanordnare skall berörda handikapporganisationer höras. Förordning (2001:291).

13 § De utbildningsanordnare som får statsbidrag enligt bestämmelserna i denna förordning skall till institutet lämna de uppgifter som institutet begär.

14 § En utbildningsanordnare som i väsentlig utsträckning åsidosätter någon bestämmelse eller något villkor som gäller för utbildningen är skyldig att på begäran av institutet betala tillbaka bidrag som betalats ut.

15 § Institutet får meddela de ytterligare föreskrifter som behövs för tillämpningen av denna förordning i fråga om bidrag till anordnare av TUFF.

Ersättning till deltagare i TUFF

16 § Deltagare i utbildning som det lämnas statsbidrag för enligt denna förordning kan få ersättning med 75 kr för varje timme.

1. under vilken de förlorar arbetsinkomst eller motsvarande på grund av deltagandet i utbildningen, och

2. under vilken de förlorar arbetsinkomst eller motsvarande på grund av resor till eller från den plats där utbildningen äger rum.

17 § Resekostnadsersättning lämnas för resa från hemorten till studieorten vid början av en kurs och för återresa till hemorten efter kursens slut. Ersättning lämnas dock endast för resa inom landet.

18 § Ersättning får lämnas endast till deltagare som är bosatta i Sverige.

19 § Ersättning till deltagare beslutas och betalas ut av Centrala studiestödsnämnden.

20 § Ansökan om ersättning lämnas till Centrala studiestödsnämnden och görs på blankett som nämnden fastställer. Ansökan skall ges in inom den tid och i den ordning som nämnden bestämmer. Om det finns särskilda skäl får en ansökan prövas även om den har kommit in för sent.

En ansökan om ersättning skall vara undertecknad av den sökande. Är sökanden omyndig eller har förvaltare enligt föräldrabalken förordnats för sökanden, skall förmyndaren, eller, om det kan anses ingå i uppdraget, förvaltaren ha lämnat sitt samtycke på ansökningen.

Uppgifterna i ansökningen skall avges på heder och samvete.

2004-09-29
64 (67)
Dnr 2003:1347

21 § Ersättning betalas ut efter rekvisition av deltagaren. Deltagaren skall lämna uppgift om det antal arbetstimmar med inkomstbortfall som han eller hon har behövt ta i anspråk för TUFF och för resor till och från den plats där TUFF ägt rum.

Uppgifterna om genomgången utbildning och om inkomstbortfall skall styrkas genom intyg. Om deltagare som inte är arbetstagare saknar möjlighet att styrka inkomstbortfall genom intyg, får ersättning för inkomstbortfall ändå betalas ut om det på annat sätt kan göras sannolikt att förlust av arbetsinkomst eller motsvarande har uppstått.

Rekvisitionen skall undertecknas av deltagaren. Uppgift i rekvisition avges på heder och samvete.

22 § Om någon har fått ersättning obehörigen eller med för högt belopp och insett eller bort inse detta, kan vad som har lämnats för mycket genast återkrävas.

På ersättning som krävs tillbaka skall ränta tas ut från den dag som infaller en månad efter det att beslut om återkrav har fattats efter en räntesats som vid varje tidpunkt med två procentenheter överstiger statens utlåningsränta.

Bestämmelserna i 6 kap. 6 § studiestödsförordningen (2000:655) om expeditionsavgift vid återkrav skall tillämpas. Avgiften skall betalas inom den tid och på det sätt som Centrala studiestödsnämnden bestämmer. Förordning (2001:291).

23 § Centrala studiestödsnämnden får meddela de ytterligare föreskrifter som behövs för tillämpningen av denna förordning i fråga om ersättning till deltagarna i TUFF.

Uppföljning och utvärdering m.m.

24 § Statens skolverk skall svara för uppföljning och utvärdering av TUFF. Skolverket skall vidare ha tillsyn över utbildningen.

25 § De utbildningsanordnare som får statsbidrag enligt bestämmelserna i denna förordning är skyldiga att utvärdera verksamheten och att medverka i den uppföljning och utvärdering som initieras av Statens skolverk. De skall till Skolverket lämna de uppgifter som verket begär.

Överklagande

26 § Beslut av Specialpedagogiska institutet enligt denna förordning får inte överklagas.

Beslut av Centrala studiestödsnämnden enligt denna förordning får inte överklagas. Sådana beslut skall omprövas av nämnden, om den som beslutet angår skriftligen begär det. Vid omprövningen får beslutet inte ändras till nackdel för den som begärt omprövningen.

En begäran om omprövning enligt andra stycket skall ha kommit in till Centrala studiestödsnämnden inom tre veckor från den dag då den som beslutet angår fick del av beslutet. Förordning (2001:291).

Övergångsbestämmelser

1997:1158

1. Denna förordning träder i kraft den 10 januari 1998.
2. För sådan koncentrerad teckenspråksutbildning för föräldrar till döva m.fl. barn som det lämnats statsbidrag till under 1997 till Sveriges Dövas Riksförbund och Härnösands fhsk, skall statsbidrag lämnas enligt 8 § efter ansökan till dess deltagarna har slutfört utbildningen. Bestämmelserna i 16 - 23 och 26 §§ skall tillämpas i fråga om ersättning till deltagarna i utbildningen.

Statens skolverks författningssamling

Senaste lydelse av SKOLFS 2003:19

Utkom från trycket den 6 maj 2003
ISSN 1102-1950

Skolverkets föreskrifter
om ramkursplan för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar

2003-03-14

Skolverket föreskriver med stöd av 3 § andra stycket förordningen (1997:1158) om statsbidrag för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar att för sådana kurser i teckenspråksutbildning som enligt förordningen berättigar till statsbidrag skall den ramkursplan som redovisas i bilagan till dessa föreskrifter gälla.

Utbildningens syfte

Utbildningen skall ge föräldrar till barn som är beroende av teckenspråk för sin kommunikation med främst döva, hörselskadade eller dövblinda barn, kunskaper i att använda teckenspråk i den dagliga kommunikationen. Utbildningen utgår från föräldrarnas behov och önskemål och bygger på att föräldrarna har förkunskaper i teckenspråk, som motsvarar målen för landstingens introduktionsutbildning. Syftet med utbildningen är att föräldrarna på ett funktionellt sätt skall kunna använda teckenspråket i kontakt med sitt barn och därmed främja barnets utveckling. Utbildningen syftar även till att ge föräldrarna insikt om de grundläggande villkor för kommunikation som gäller vid samtal med döva teckenspråksanvändare.

Mål att sträva mot

Utbildningsanordnaren skall i sin undervisning i teckenspråk sträva efter att föräldrarna

- utvecklar sina kunskaper i att kommunicera på teckenspråk så att de kan följa och stödja barnet i dess utveckling,
- vågar och vill delta i dialog och utvecklar sin förmåga att berätta, beskriva och uttrycka sina åsikter på teckenspråk,
- utvecklar sådana färdigheter att de kan kommunicera i grupp med döva, dövblinda och hörselskadade i vardagliga situationer,
- får tilltro till sin förmåga att använda teckenspråk i alla de sammanhang där det behövs,
- kommer till insikt om hur den egna inläringen av teckenspråk går till och utifrån denna kunskap självständigt arbetar med att utveckla sitt teckenspråk.

Teckenspråkets karaktär och uppbyggnad

Teckenspråket är dövas förstaspråk. I Sverige finns cirka tiotusen personer som är döva från födseln eller tidig barndom. Även andra, exempelvis vissa hörselskadade och dövblinda, använder i ökande omfattning teckenspråk för att kommunicera. Teckenspråket är inte internationellt utan varje land har sitt nationella teckenspråk med egen grammatik, eget ordförråd och egna kulturella drag. Det är ett visuellt/gestueellt språk som produceras med händerna, ansiktet och kroppen. Den som tillägnar sig kunskaper i teckenspråk lär sig samtidigt ett nytt sätt att kommunicera eftersom teckenspråk skiljer sig från talade språk. Ytterligare en skillnad är att jämfört med svenska språket saknar teckenspråket skriftlig form. Genom att använda teckenspråk för att uttrycka egna tankar eller ta del av andras tankar utvecklas språkfärdigheten.

Kurs: Teckenspråk för föräldrar – grundkurs (240 timmar om 60 minuter)

Mål att uppnå efter avslutad kurs

Föräldrarna skall

- förstå huvudinnehållet i vardagligt teckenspråk,
- kunna använda teckenspråk för att beskriva och berätta,
- kunna samtala med sitt barn om vardagliga ämnen samt ha viss förmåga att anpassa sitt språk efter situationen,
- kunna bokstavera och avläsa tydlig bokstaving,
- ha tilltro till den egna språkfärdigheten och våga använda teckenspråk i vardagliga situationer med döva, dövblinda eller hörselskadade.

Dessa föreskrifter träder i kraft fyra veckor efter den dag föreskrifterna enligt uppgift på dem utkom från trycket.

Genom dessa föreskrifter upphävs Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 1998:7) om ramkursplan för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar.

PER THULLBERG

Madeleine Dahlborg